

LIETUVOS DEŠIMTMETIS EUROPOS SAJUNGOJE: DIDELI LŪKESČIAI, MAŽI POKYČIAI?

*SABINA KARMAZINAITĖ, KLAUDIJUS MANIOKAS,
DARIUS ŽERUOLIS*

Straipsnio objektas yra pokyčiai Lietuvoje ir jų vertinimas iš visuomenės ir elito perspektyvos. Todėl pirmojoje dalyje, naudojantis pokyčius ekonomikos, visuomenės ir valdymo srityse fiksuojančiais įvairiais rodikliais ir indeksais, yra apibūdinami pagrindiniai bendrieji pokyčiai Lietuvoje 2004–2014 m. Jie rodo sparčią Lietuvos ekonominę konvergenciją su Europos Sąjunga, didesnę aukštąjį ir vidurinį išsimokslinimą įgijusių Lietuvos gyventojų dalį ir pailgėjusius sveiko gyvenimo metus, tačiau taip pat stagnaciją daugumos struktūrinių ilgalaikę pažangą lemiančių rodiklių atžvilgiu. Straipsnyje taip pat nagrinėjama paskutinio dešimtmečio viešosios politikos kaita ir jos pokyčių šaltiniai. Daroma išvada, jog, nepaisant galimybių po 2004 m. nacionalizuoti viešosios politikos darbotvarkę, joje ir toliau svarbią

Sabina Karmazinaitė – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto magistrė, UAB „ESTEP Vilnius“ projektų vadovė (el. paštas: sabina.karmazinaite@gmail.com).

Klaudijus Maniokas – socialinių mokslų daktaras, Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto Europos studijų katedros vyresnysis mokslo darbuotojas, VŠĮ „Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai“ valdybos pirmininkas (el. paštas: k.maniokas@estep.lt).

Darius Žeruolis – UAB „ESTEP Vilnius“ direktorius (el. paštas: d.zeruolis@estep.lt).

© Sabina Karmazinaitė, Klaudijus Maniokas, Darius Žeruolis, 2014

Straipsnis įteiktas redakcijai 2014 m. rugsėjo 9 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2014 m. lapkričio 4 d.

vietą užima ES klausimai, o pokyčius viešojoje politikoje lyginant su laikotarpiu prieš stojant į ES, jie buvo mažesni. Antroji straipsnio dalis analizuoja, kaip pokyčius Lietuvoje vertina gyventojai ir elitas ir koks šių vertinimų santykis. Lietuvos politinio elito apklausos duomenys parodė, jog elitas didžiausius ir labai teigiamus pokyčius 2004–2014 m. mato esant valstybės tarnybos gebėjimų srityje ir įgyvendinant vienodo teisės aktų taikymo principą. Visuomenė pokyčius vertina pesimistiškiau, egzistuoja visuomenės ir elito vertinimų atotrūkis. Straipsnyje teigiama, kad pesimistines gyventojų nuotakas lemia dėl ES paramos reikšmingai nepasikeitusi visuomenės nelygybės struktūra ir neišpildyti dideli gyventojų ekonominiai lūkesčiai. Be to, gavus ES struktūrinę paramą padidėjęs Lietuvos biudžetas dar paskatino valstybės užgrobimą ir korupciją, dėl kurių tikrojo ir įsivaizduojamo masto visuomenė yra pesimistiškesnė ir bendrųjų pokyčių atžvilgiu¹.

Ivadas

Įsiliejus į bendrą Europos Sąjungos (toliau – ES) rinką ir gavus nemažą ES finansinę paramą, buvo tikimasi sparčios ekonominės konvergencijos su ES šalimis. Taip pat buvo tikimasi narystės ES (kad ir netiesiogiai) nulemtų socialinių pokyčių įvairiose srityse – didesnių ir vienodų galimybių visiems, atskirties tarp socialinių grupių mažėjimo. Panašūs su Lietuvos ateitimi siejami lūkesčiai jau vėliau buvo užfiksuoti 2012 m. patvirtintos valstybės pažangos strategijos „Lietuva 2030“ numatytose indeksų ir rodiklių reikšmėse, apimančiose ekonomikos, visuomenės bei valdymo sritis. Tačiau kas Lietuvoje per dešimt narystės ES metų pasikeitė iš tiesų?

Siekiant išsiaiškinti, kurios iš pagrindinių vilčių išsipildė praejus dešimt metų nuo narystės ES pradžios, straipsnio pirmojoje dalyje apžvelgiamos pagrindinių „Lietuva 2030“ rodiklių reikšmės 2004–2013² m. išskiriant didžiausius pokyčius, juos siekiant paaiškinti ir įvertinti ES poveikį. Šioje straipsnio dalyje taip pat nagrinėjamas ES poveikis Lietuvos viešosios politikos raidai, aiškinantis, kas

¹ Straipsnis parengtas įgyvendinant projektą „Lietuva Europos Sąjungoje: transformacija ar imitacija?“ Tyrimą finansuoja Lietuvos mokslo taryba (sutartis Nr. MIP-010/2013).

² Rodiklių apžvalgoje naudojami naujausi prieinami 2012–2013 m. duomenys.

buvo pagrindinių pokyčių šaltinis: ES ar kiti veiksniai. Naudodami ekspertinį vertinimą ir analizuodami skirtingų vyriausybių programos bei viešosios politikos iniciatyvas 2004–2014 m., autoriai teigia, jog Lietuvai tapus ES nare iš vidaus kylančių viešosios politikos pokyčių buvo nedaug ir vis dar didelę reikšmę turėjo ES iniciatyvos. Be to, paskutinių dešimties metų viešosios politikos analizė atskleidžia, kad, gavus ES finansinę paramą, didėjantys valstybės ištekliai, be kita ko, suteikė paskatų užgrobti valstybę³.

Apžvelgus pagrindines kaitos tendencijas, straipsnio antroje dalyje siekiama išanalizuoti, kaip pokyčius Lietuvoje suvokia ir vertina visuomenė ir Lietuvos politinis elitas, taip pat palyginti, ar šie dviejų grupių požiūriai į pokyčius skiriasi. Elito ir visuomenės nuomonių sutapimas ir pasitikėjimas vieni kitais liberaliosios demokratijos teorijoje yra vienas pagrindinių demokratijos konsolidacijos veiksnių⁴. Tačiau alternatyvus elitistinės demokratijos šalininkų aiškinimas teigia, kad visuomenės ir elito požiūriai nebūtinai turi sutapti, ypač demokratijos konsolidacijos pradžioje, ir tik vėliau gali panašėti⁵. Lietuvos atvejo analizė atskleidžia, kurie pokyčiai yra išskiriami kaip didžiausi, be to, leidžia palyginti visuomenės ir elito nuostatas ekonominių, socialinių, institucinių kaitos tendencijų klausimu ir įvertinti, kaip keičiasi vertinimų sutapimo tarp elito ir visuomenės laipsnis.

Straipsnyje pateikiama nuostatų analizė⁶ atskleidžia, jog elito ir visuomenės pokyčių Lietuvoje nuo narystės ES pradžios vertinimai skiriasi. Kaip rodo atlikta Lietuvos politinio elito ir kitų įvairių visuomenės apklausų lyginamoji analizė, visuomenė, kitaip nei elitas, nėra

³ Plačiau apie valstybės užgrobimo sąvoką žr. Klaudijaus Manioko straipsnyje šiame „Politologijos“ numeryje ir šio straipsnio 3.1 dalyje.

⁴ Pitkin H. F., *The Concept of Representation*, Berkeley: University of California Press, 1997.

⁵ Žr. Steen A., „Elite and Mass Confidence in New Democracies – Towards Congruence? The Baltic States 1992–2007“, *Historical Social Research* 37, 2012, p. 127–147.

⁶ Lietuvos politinio elito nuostatoms ištirti atlikta speciali apklausa. Plačiau žr. p. 59.

patenkinta demokratijos veikimu, be to, linkusi nepasitikėti kitais visuomenės nariais, taip pat pesimistiškiau vertina pokyčius teisinėje sistemoje ir mažinant korupciją. Be to, atlikta analizė rodo, kad, nepaisant ekonomikos augimo ir teigiamų pokyčių kitose srityse, Lietuvos gyventojai pokyčių teigiamai nelinkę vertinti.

Norėdami išsiaiškinti šį pokyčių vertinimo neadekvatumo paradoksą, straipsnio autoriai trečiojoje dalyje kelia dvi pokyčių vertinimo visuomenėje neadekvatumui paaiškinti skirtas ir viena kitą papildančias hipotezes. Pirma, galima manyti, kad dėl pesimistinių visuomenės nuotaikų šaliai tapus ES nare kalti dideli visuomenės lūkesčiai prieš 2004 m., ypač susiję su socialinės nelygybės mažėjimu⁷. Prieš stojant į ES Lietuvos gyventojai neabejotinai turėjo nemažai lūkesčių dėl ekonominės gerovės. Transformacija iš socialistinės į rinkos ekonomiką sukūrė didelę nelygybę, todėl tikriausiai buvo tikimasi, jog ši santykį pakeis narystė ES ir jos teikiama ekonominė nauda, iš kurios laimės visi⁸. Tačiau, kaip rodo jau pirmojoje straipsnio dalyje aptariamai rodikliai, pajamų nelygybė ir skurdo mastai labiau nepasikeitė. Be to, galima daryti prielaidą, kad tai buvo viena priežasčių, kodėl Lietuva tapo geru „balsavimo kojomis“ (angl. *feet vote*) pavyzdžiu, t. y. Lietuvos piliečiai savo nepasitenkinimą reiškia nepasitikėjimu valstybės institucijomis ir pasyviu balsavimu rinkimuose. Antroji pokyčių vertinimo neadekvatumo hipotezė teigia, jog beveik nesikeičiantys administracinės korupcijos mastai ir valstybės užgrobito tendencijos Lietuvoje taip pat prisideda tiek prie nedidelio pačių pokyčių masto, tiek prie jų neigiamo vertinimo visuomenėje.

Straipsnyje, bandant paaiškinti pokyčių vertinimo neadekvatumo problemą, naudojamosi proceso atsekimo metodologine prieiga. Tai

⁷ Nepasitenkinimą skatinantis socialinio ir teisinio nesaugumo jausmas kai kur vadinamas „socialinės baudžios“ reiškiniu. Žr. Sipavičienė A., Stankūnienė V., „Lietuvos gyventojų (e)migracijos dvidešimtmetis: tarp laisvės rinktis ir išgyvenimo strategijos“, *Filosofija. Sociologija* 22 (4), 2011, p. 330.

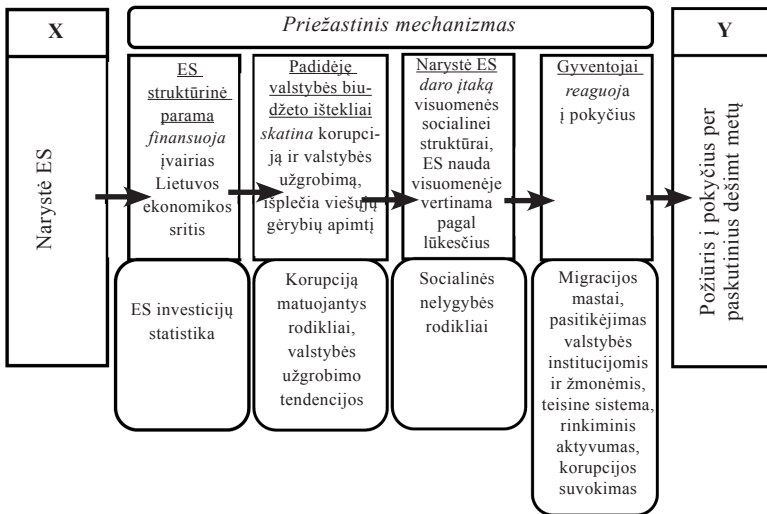
⁸ Plačiau apie Lietuvos visuomenės ekonomines ir socialines klases žr. Norkus Z., *Du Lietuvos nepriklausomybės dvidešimtmečiai*, Vilnius: Aukso žuvis, 2014.

yra priežastiniam ryšiui vieno atvejo studijoje analizuoti skirtas metodas, kuriuo siekiama nustatyti tyrėją dominančio reiškinio atsiradimo priežastinį mechanizmą. Šiame straipsnyje siekiama identifikuoti priežastinį mechanizmą, lėmusį pesimistines visuomenės nuotaikas dėl pokyčių Lietuvoje per paskutinius dešimt metų. Tam taikomas vienas iš trijų proceso atsekimo metodų variantų – pasekmės aiškinimas (angl. *explaining outcome*)⁹. Skirtingai nei kiti du į teoriją orientuoti proceso atsekimo metodo variantai, jis koncentruojasi į tam tikrą specifinį atvejį, siekiant sukurti minimaliai pakankamą reiškinio atsiradimo paaiškinimą. Konstruojant šį paaiškinimą sudaryta atitinkamo priežastinio mechanizmo schema, kuri remiasi pirmiau įvardytomis hipotezėmis. Schema sudaro trys pagrindinės dimensijos, detalizuojančios atskirus priežastinį mechanizmą sudarančius elementus: įvardijami pagrindiniai veikėjai, jų veiksmai ir matomos šių veiksmų pasekmės, kurios parodomos straipsnyje pateikiamais atitinkamais rodikliais¹⁰. Kadangi proceso atsekimo metodo pasekmės aiškinimo variantas yra iš esmės istorinis, jo taikymas remiasi priežastiniame mechanizme identifikuotų elementų sąveikos ir statistikos aprašymu (žr. 3 skyrių).

Pagrindiniai šio straipsnio duomenų šaltiniai yra viešai prieinami statistiniai duomenys, kiti dokumentai ir jų analizė. Straipsnyje, nagrinėjant Lietuvos politinio elito nuostatas, naudojama 2014 m. gegužę–birželį atlikta Lietuvos politinio elito apklausa. Jos duomenims analizuoti naudojami įvairūs aprašomosios ir išvadų statistikos testai. Atliekant statistinius testus, reikšmingumo lygmuo visur buvo lygus 0,05 (nebent nurodyta kitaip). Visi statistiniai testai buvo atlikti SPSS 22 programa.

⁹ Apie proceso atsekimo metodą, jo prielaidas ir skirtingus variantus žr. Beach D., Pedersen R. B., *Process-Tracing Methods: Foundations and Guidelines*, Ann Arbor: Michigan University Press, 2013.

¹⁰ Išskyrus ES investicijų statistiką dėl ribotos straipsnio apimties.

1 pav. *Priežastinio mechanizmo schema*

Šaltinis: sudaryta autorių.

1. Pokyčiai Lietuvoje įstojus į ES

1.1. Bendrieji pokyčiai

Analizuojant daugumą rodiklių, galima daryti išvadą, kad per paskutinius dešimt metų¹¹ Lietuvoje pokyčiai buvo riboti (žr. 1 lentelę), išskyrus ekonominę konvergenciją.

Dauguma 1 lentelėje nurodytų indeksų ir rodiklių narystės ES metais reikšmingai nepakito. Labiausiai padidėjo Lietuvos ekonominė konvergencija – 22 procentiniais punktais, palyginti su 2004 m. Vis dėlto palyginamajame ES šalių narių kontekste Lietuvos ekonominės konvergencijos lygis nėra labai aukštas: ES 27 šalių rikiuotėje aukšтын pasistūmėta tik per dvi vietas, nors pagal šį rodiklį 2013 m.

¹¹ Lentelėje kai kurių rodiklių reikšmės, atsižvelgiant į naujausius pateikiamus duomenis, yra 2012 ir 2014 m.

1 lentelė. Lietuvos vystymosi rodiklių reikšmės 2004 ir 2013 m.¹²

RODIKLIS (ir jo šaltinis)	REIŠMĖ	
	2004	2013
Bertelsmanno transformacijos indeksas ¹³	9,02 (7/119) 2006	8,98 (7/129) 2014
Laimės indeksas ¹⁴ <i>UN World Happiness Report</i>	5,8	5,4 (71/156) 2012
Demokratijos indeksas ¹⁵ <i>Economist Intelligence Unit</i>	7,43 (39/167) 2006	7,24 (42/167) 2012
Darnios visuomenės indeksas ¹⁶ <i>Sustainable Society Foundation</i>	5,8 (7/ES 27) 2006	5,68 (8/ES 27) 2012
Konkurencingumo indeksas ¹⁷ <i>Global Competitiveness Report</i>	4,49 (39/122) 2006	4,41 (48/144) 2014
Globalizacijos indeksas ¹⁸ <i>KOF Globalization Index</i>	64,94 (46/187)	73,27 (34/187) 2014
Sumani visuomenė	REIŠMĖ	
	2004	2013
Bertelsmanno demokratijos indeksas	9,25 (8/119) 2006	9,25 (8/129) 2014
30–34 m. asmenų, baigusių aukštąjį ar jam prilygintą mokslą, skaičius (proc.) <i>Eurostat</i>	31,1 (11/ES 27)	51,3 (3/ES 27)

¹² Rodikliai ir jų grupavimas pagal sritis (pvz., sumani visuomenė) pasirinkti atsižvelgiant į valstybės pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ numatytus rodiklius.

¹³ Indekso metodologija: <<http://www.bti-project.org/index/methodology/>>.

¹⁴ Indekso metodologija: <<http://unsdsn.org/resources/publications/world-happiness-report-2013/>>.

¹⁵ Indekso metodologija: <<http://pages.eiu.com/rs/eiu2/images/Democracy-Index-2012.pdf>>.

¹⁶ Indekso metodologija: <<http://www.ssfindex.com/ssi/calculation-methodology/>>.

¹⁷ Indekso metodologija: <<http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2013-2014>>.

¹⁸ Indekso metodologija: <http://globalization.kof.ethz.ch/media/filer_public/2013/03/25/method_2013.pdf>.

Mokymasis visą gyvenimą (25–64 m. asmenų) (proc.) <i>Eurostat</i>	5,9 (16/ES 27)	5,7 (21/ES 27)
Pilietinės galios indeksas ¹⁹ <i>Pilietinės visuomenės institutas</i>	33,9 2007	36
Pajamų pasiskirstymo koeficientas <i>Eurostat</i>	6,9 (26/ES 27) 2005	6,1 (22/ES 27)
Vidutinė sveiko gyvenimo trukmė <i>Eurostat</i>	54,6 (23/ES 27) 2005 (moterų) 51,4 (25/ES 27) 2005 (vyru)	61,6 (15/ES 27) (moterų) 56,6 (23/ES 27) 2012 (vyru)
Vidutinė gyvenimo trukmė <i>Eurostat</i>	77,7 (23/ES 27) (moterų) 66,2 (26/ES 27) (vyru)	79,6 (23/ES 27) (moterų) 68,4 (27/ES 27) 2012 (vyru)
Sumani ekonomika	REIKŠMĖ	
	2004	2013
Bertelsmanno rinkos ekonomikos indeksas	8,79 (9/119) 2006	8,71 (8/129) 2014
Suminis inovatyvumo indeksas ²⁰ <i>Innovation Union Scoreboard</i>	0,24 (25/ES 27) 2008	0,289 (23/ES 27)
Verslo aplinkos indeksas ²¹ <i>Doing Business</i>	6 vieta ES 2006	6 vieta ES
BVP vienam gyventojui, perkamosios galios standartais <i>Eurostat</i>	52 (23/ES 27)	74 (21/ES 27)
Integracijos į užsienio rinkas intensyvumas (BVP proc.) ²² <i>Eurostat</i>	2,3 (18/ES 27)	1,2 (16/ES 27)

¹⁹ Indekso metodologija: <<http://www.civitas.lt/lt/?pid=74&id=78>>.

²⁰ Indekso metodologija: <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/ius/ius-2014_en.pdf>.

²¹ Indekso metodologija: <<http://www.doingbusiness.org/methodology>>.

²² Indekso metodologija: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/web/table/description.jsp>>.

Verslo išlaidos MTEP (BVP proc.) <i>Eurostat</i>	0,75 (18/ES 27)	0,9 (19/ES 27) 2012
Universitetų ir verslo bendradarbiavimas <i>Global Competitiveness Report</i>	53/134 2008	4,6 (28/148)
Sumanus valdymas	REIKŠMĖ	
	2004	2013
Bertelsmanno valdymo indeksas	7,15 (9/119) 2006	7,08 (8/129) 2014
Bertelsmanno valdymo efektyvumo indeksas	8,54 (10/119) 2006	8,67 (6/129) 2014
Vyriausybės efektyvumas <i>Worldwide Governance Indicators</i> ²³	0,75 (76/215)	0,83 (74/215) 2012
Reglamentavimo kokybė <i>Worldwide Governance Indicators</i> ²⁴	1,14 (82/230)	1,1 (83/230) 2012
Pasitikėjimas valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis (proc.) <i>Vidaus reikalų ministerija</i>	48 2006	41
E. valdžios išvystymo indeksas ²⁵ <i>UN e-Government Development Database</i>	0,53 (43/193)	0,73 (29/193) 2014
Korupcijos suvokimo indeksas ²⁶ <i>Transparency International</i>	4,6 (44/145)	57 (43/175, 17/ ES 27)

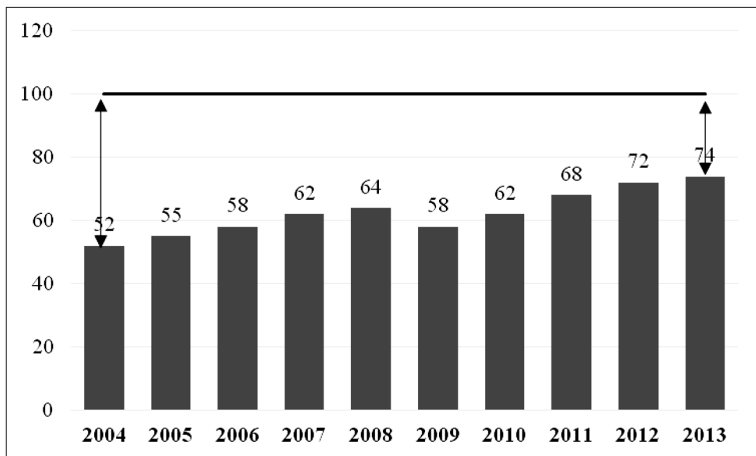
Šaltinis: sudaryta autorių.

²³ Indekso metodologija: <<http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#doc>>.

²⁴ Indekso metodologija: <<http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#doc>>.

²⁵ Indekso metodologija: <http://unpan3.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2014-Survey/E-Gov_Complete_Survey-2014.pdf>.

²⁶ Indekso metodologija: <http://www.transparency.org/files/content/pressrelease/2013_CPISourceDescription_EN.pdf>.

2 pav. BVP vienam gyventojui Lietuvoje 2004–2013 m. perkamosios galios standartais, palyginti su ES vidurkiu

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Eurostato duomenis.

Lietuva pirmą kartą aplenkė Estiją. Kita vertus, ekonominė konvergencija vyko nepaisant ekonomikos krizės. Atrodo, kad Lietuvos atvejis patvirtina, jog, nors ES prisidėjo prie ekonominio klestėjimo ir nekilnojamojo turto burbulu, ji taip pat padėjo sumažinti krizės poveikį²⁷.

Apibendrintai kalbant apie ekonomikos struktūrą, konkurencingumą ir rodiklius, užtikrinančius ilgalaikį ekonomikos augimą, galima daryti išvadą, jog paskutinį dešimtmetį Lietuva į priekį iš esmės nepasisūstūmėjo, tačiau ir neregresavo²⁸. Neatsilikimas taip pat yra svarbus Lietuvos laimėjimų vertinimo kriterijus.

Pastaraisiais metais ekonominio augimo ir politinės ekonomijos literatūroje sutariama, kad institucijos kaip bendros visuome-

²⁷ Epstein R. A., Jacoby W., „Eastern Enlargement Ten Years On: Transcending the East–West Divide?“, *Journal of Common Market studies* 52 (1), 2014, p. 1–16.

²⁸ Plačiau žr. Vytauto Kuokščio straipsnį šiame „Politologijos“ numeryje.

nės žaidimo „taisyklės“ yra bene svarbiausias veiksnys, leidžiantis prognozuoti ilgalaikį šalies vystymąsi²⁹. Lietuvoje bendrą institucinių kontekstą atspindintys rodikliai, kaip antai korupcijos suvokimo lygis, valdymo kokybė ir pasitikėjimas valdžios institucijomis, per dešimtmetį iš esmės nepagerėjo. Išimtis yra Pasaulio banko *Doing Business* reitingas, pagal kurį Lietuva 2013 m. pakilo iš 27 į 17 vietą pasaulyje (iš 189 valstybių). Lietuvos pakilimą lėmė palengvėjusios verslo kūrimo sąlygos ir pagerėjusios skolinimosi galimybės³⁰.

Narystė ES ir jos siekis taip pat yra laikytinas instituciniu veiksniumi, lemiančiu šalies ekonominį vystymąsi, nes ji per sąlygiškumo principą įtvirtina svarbias politines ir ekonomines reformas šalyse kandidatėse ir narėse. Šie principai – tai demokratija, įstatymo viršenybė, rinkos ekonomika, valdžios kišimosi į rinką apribojimai ir pan. Kaip buvo pažymima ir *ex ante* ES narystės naudos vertinimuose, „narystė įtvirtintų rinkos reformas ir palengvintų tolesnes reformas“³¹. Buvo tikimasi, kad teisės aktų įgyvendinimo efektyvumo padidėjimas reikšmingai padės Vidurio ir Rytų Europos (toliau – VRE) valstybėms augti įstojus į ES³². Taigi narystė ES Lietuvoje įtvirtino tam tikrą politinių, ekonominių ir teisinių institucijų „minimalų slenkstį“. Kita vertus, tapus nare sumažėjusi ES kontrolė ir valstybės biudžeto išteklius papildžiusi ES finansinės paramos

²⁹ Acemoglu D., Johnson S., Robinson J., „Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth“, *National Bureau of Economic Research Working Paper Series*, No 10481, 2004, p. 1–109; Acemoglu D. et al., „Institutional Causes, Macroeconomic Symptoms: Volatility, Crises and Growth“, *Journal of Monetary Economics* 50 (1), 2003, p. 49–123; Zak P. J., Knack S., „Trust and Growth“, *The Economic Journal* 111 (470), 2001, p. 295–321; North D. C., *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

³⁰ Simėnas D., „Galime švęsti: pagal patrauklumą verslui pirmąkart aplenkėme Estiją“, *Verslo žinios*, 2013, spalio 29, <<http://vz.lt/article/2013/10/29/galime-svesti-pagal-patraukluma-verslui-pirmakart-aplenkeme-estija>>.

³¹ Baldwin R. E., „The Eastern Enlargement of the European Union“, *European Economic Review* 39 (3), 1995, p. 480.

³² Crafts N., Kaiser K., „Long-Term Growth Prospects in Transition Economies: A Reappraisal“, *Structural Change and Economic Dynamics* 15 (1), 2014, p. 1–19.

gausa paradoksaliai susilpnino motyvaciją siekti tolesnių reformų ir neužtikrino, kad institucinė aplinka gerės ir toliau, t. y. kad bus daugiau nei patenkinami minimalūs demokratijos, rinkos ekonomikos ir įstatymo viršenybės principų reikalavimai.

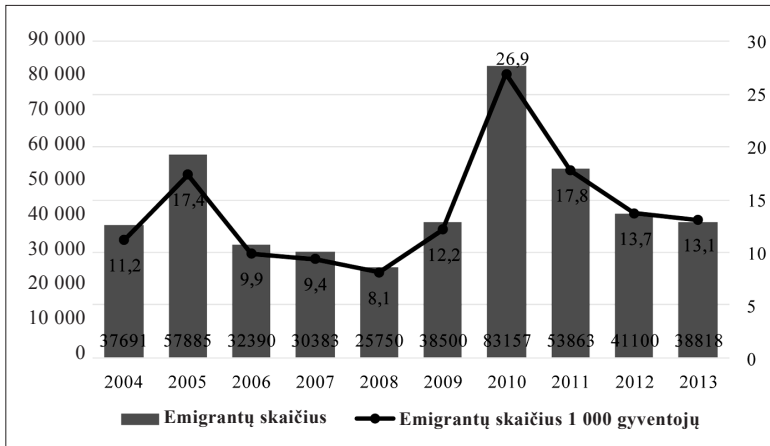
Kalbant apie ekonominę konvergenciją, reikia pažymėti, kad jai įtaką darė ir statistinis efektas, nes į ES įstojus Rumunijai ir Bulgarijai bei sumažėjus BVP Pietų Europoje, krito ES vidurkis³³. Be to, Lietuvoje šiam rodikliui teigiamą įtaką neišvengiamai turėjo nuo 2009 m. atsiradusi privalomojo sveikatos draudimo įmokų visiems nuolatiniais Lietuvos gyventojams prievolė, dėl kurios padidėjo deklaruojamos emigracijos mastai. Skaičiuojant nuo 2004 m., oficialus užregistruotas emigrantų iš Lietuvos skaičius 2013 m. pasiekė daugiau nei 440 tūkst. asmenų, o tai sudaro beveik 13 proc. Lietuvos gyventojų skaičiaus 2004 m.

Kitas didelis pokytis – reikšmingai padidėjęs moterų sveiko gyvenimo metų skaičius. Palyginti su 2005 m., jis 2013 m. padidėjo septyneriais metais, o Lietuva gerokai pakilo tarp kitų ES narių ir pasiekė ES vidurkį. Tačiau vyrų sveiko gyvenimo metai vis dar trumpesni už ES vidurkį ir yra vieni trumpiausių ES. Be to, vidutinė gyvenimo trukmė Lietuvoje labiau nepasikeitė ir taip pat vis dar yra viena trumpiausių tarp ES narių.

Lietuva yra viena iš ES lyderių pagal išsimokslinusių asmenų skaičių: pusė 30–34 m. asmenų turi aukštąjį išsimokslinimą (Lietuvą lenkia tik Airija ir Liuksemburgas)³⁴, o 2012 m. daugiau nei 90 proc. 20–64 m. asmenų Lietuvoje turėjo bent vidurinį išsimokslinimą (ES vidurkis – 74 proc.). Lietuva pagal pirmąjį rodiklį 2004–2012 m. pa-

³³ Tačiau, kaip pažymi Gitanas Nausėda, statistinis efektas nebuvo ryškus: Lietuvos BVP vienam gyventojui dydis 15 „senųjų“ ES šalių atžvilgiu 2004 m. sudarė 45,5 proc., o 2013 m. – jau 68,2 proc. Žr. Nausėda G., *Narystė ES padėjo Lietuvos ekonomikai atsistoti ant kojų*, 2014 m. balandžio 30 d., <<http://www.delfi.lt/verslas/verslas/g-nauseda-naryste-es-padejo-lietuvos-ekonomikai-atsistoti-ant-koju.d?id=64669883#ixzz3CAiOoatz>>.

³⁴ Tačiau jo kokybė, vertinant pagal tarptautinius universitetų reitingus, yra prasta.

3 pav. Emigrantų skaičius Lietuvoje 2004–2013 m.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis.

darė didelę pažangą ir yra trečia ES. Tačiau švietimo kokybės ir jo prieinamumo rezultatai Lietuvoje nėra tokie geri. Paskutinių tyrimų duomenimis, Lietuvos mokinių skaitymo, matematikos ir gamtos mokslų pasiekimai yra prastesni nei EPBO³⁵ šalių³⁶. Kita vertus, dauguma Lietuvos mokinių pasiekia žemiausių gebėjimų lygį, taigi švietimo paslaugos yra plačiai prieinamos. Todėl galima daryti išvadą, jog Lietuvos švietimo sistema yra labiau orientuota į kiekybinių rezultatų siekimą (kuo didesnę mokyklą baigusiu mokinių skaičių) ir minimalių įvairaus socialinio statuso mokinių pasiekimų užtikrinimą. Tačiau švietimo kokybė yra blogesnė nei EBPO šalių narių, be to, yra nemažas švietimo paslaugų suteikimo galimybių atotrūkis tarp mokinių iš žemesnio ir aukštesnio ekonominio statuso šeimų³⁷. Lie-

³⁵ EBPO – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (angl. *OECD*), Lietuva nėra jos narė.

³⁶ PISA, „Results: What Students Know and Can Do“, OECD, 2010, <<http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/48852548.pdf>>.

³⁷ Palyginamuosius EPBO PISA tarptautinio penkiolikmečių tyrimo rezultatus žr. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, „Švietimo problemos analizė“,

tuvos švietimo sistemai skirti finansiniai ištekliai 2004–2012 m. taip pat buvo mažesni nei numatyta Nacionalinėje švietimo strategijoje, t. y. nepasiekė 6 proc. BVP ribos (išskyrus 2009 m.) ir 2012 m. sudarė 5,2 proc. BVP.

1.2. Viešosios politikos raida įstojus į ES: stagnacija?

Šis pokyčius Lietuvoje nagrinėjantis straipsnio skyrius yra skirtas aptarti viešosios politikos raidai, pokyčiams ir jų šaltiniams. Lietuvoje iki šiol trūksta apibendrinančių ES įtaką viešosios politikos raidai vertinimų. Atliktos studijos yra viensektorės, analizuoja žemės ūkio, socialinę, švietimo politiką, tačiau kol kas nebuvo bandyta ieškoti bendrų tendencijų. Vis dėlto atlikti tyrimai yra įdomūs, nes apima vieną sritį (žemės ūkį), kuri yra labai paveikta ES, ir kitas dvi, kurioms ES reguliavimas nedaro tokios tiesioginės įtakos.

Žemės ūkis ir kaimo plėtra yra tos politikos, kurioms ES įtaka ir poveikis buvo labai platus ir intensyvus. Tai lemia pati ES žemės ūkio politikos prigimtis: ji yra ypač reguliuojama (todėl ir labai svarbi), jai skiriamos didelės lėšos. Atlikti tyrimai rodo³⁸, kad dėl ES poveikio įvyko plataus masto pokyčių, tačiau svarbiau yra tai, jog, įgyvendinant žemės ūkio ir kaimo plėtros politiką, egzistuoja dvi tikrovės: formalių ir neformalių taisyklių³⁹, bei selektyvus tam tikrų politikos sudedamųjų dalių, pavyzdžiui, sanitarinių ir veterinarinių reikalavimų, įgyvendinimas. Studijos, analizuojančios ES poveikį socialinei politikai⁴⁰, pažymi, kad jis įstojus į ES Lietuvos politikai

Nr. 10 (96), 2013, <http://www.smm.lt/uploads/documents/tyrimai_ir_analizes/Leidiniai%202013/%C5%A0vietimo%20kokyb%C4%97%20%282013%2011%29.pdf>.

³⁸ Knudsen I. H., *New Lithuania in Old Hands*, London, New York: Anthem Press, 2013.

³⁹ Skirtingai nei Dorothee Bohle ir Béla Greskovitsas, kurie Baltijos valstybių modelius vertina kaip neoliberalius, Ida H. Knudsen savo studijoje teigia, kad įstojus į ES žemės ūkyje dar buvo aiškus socializmo paveldas.

⁴⁰ Aidukaitė J., „Transformation of the Welfare State in Lithuania: Towards Globalization and Europeanization“, *Communist and Post-Communist Studies* 47, 2014.

yra ribotas, kitaip nei tokių tarptautinių finansinių organizacijų kaip Pasaulio banko ar Tarptautinio valiutos fondo, kurių įtaka buvo labai ryški iki 2004 m. Panašiai vertinama ir Lietuvos švietimo sistema, kurioje pagrindinės reformos vyko 2008–2012 m. Reformų iniciatoriai buvo vidaus politikai, o ne ES reguliacinis spaudimas, nors įgyvendinant reformą buvo naudojama ES struktūrinių fondų parama⁴¹. Taip pat įdomu, kad švietimo sektoriuje, kaip ir žemės ūkio ir kaimo plėtros srityje, pastebėtas „dvigubos tikrovės“ reiškinys dėl atotrūkio tarp reguliavimo ir įgyvendinimo⁴².

Siekiant apibendrintai įvertinti ES poveikį viešajai politikai, naudotas ekspertinis vertinimas⁴³. Peržiūrint paskutinių dešimties metų viešosios politikos iniciatyvas ir su jomis susijusius teisinio reglamentavimo pokyčius, paaiškėjo, jog nors vidaus politikos veikėjai siekė kontroliuoti didėjančius valstybės išteklius (biudžetą), nelabai daug dėmesio skyrė naujai viešųjų politikų darbotvarkei, todėl šios politikos stagneravo.

Paskutinių dešimties metų laikotarpis, atsižvelgiant į ekonominius ir politinius veiksmus, gali būti suskirstytas į tris pagrindines fazes: 1) bumų laikotarpį 2004–2008 m., kuris baigėsi finansų krize ir sutapo su vyriausybių kaita 2008 m. rudenį; 2) krizės laikotarpį 2009–2012 m. – tuo metu valdė centro ir dešinės koalicija; 3) pokrizinį laikotarpį 2013–2014 m., kai į valdžią atėjo kairės koalicija.

Pirmąjį laikotarpį geriausiai apibūdina ekonominis augimas, kurio metu viešoji politika buvo dominuojama investavimo projektų ir prioritetų klausimų. Taip pat buvo likę ir pora su stojimu į ES susijusių klausimų: visų pirma tai nesėkmingas pasirengimas nuo 2007 m.

⁴¹ Putinaitė N., „Ko reikia reformai? Mokslo ir studijų pertvarkos Lietuvoje atvejis“, Subačius P. V. (sud.), *Reforma Lietuvoje: įžvalgos apie mokslo ir studijų pertvarką*, Vilnius, 2014.

⁴² Martinaitis Ž., „Kai reformos susitinka institucijas: aukštųjų mokyklų valdymo ir finansavimo reformų atvejis“, Subačius P. V. (sud.), *Reforma Lietuvoje: įžvalgos apie mokslo ir studijų pertvarką*, Vilnius, 2014.

⁴³ Jis papildytas elito apklausa, kuri straipsnyje apibendrinama toliau.

įvesti eurą ir pasiruošimas uždaryti Ignalinos atominę elektrinę. Nors Lietuvos vyriausybė bandė iš naujo derėtis dėl elektrinės uždarymo, šis bandymas taip pat buvo nesėkmingas⁴⁴.

Pirmųjų po įstojimo į ES metų laikotarpis gali būti pavadintas sugrįžimu į nacionalinės viešosios politikos darbotvarkę. Kadangi iki įstojimo ir derybų dėl narystės ES sąlygų laikotarpiu viešosios politikos klausimai buvo aiškiai dominuojami ES, ypač 2000–2002 m., įstojus buvo galima tikėtis, kad ši darbotvarkė taps labiau nacionalizuota. Tačiau atrodo, kad taip atsitiko tik iš dalies. Iš suregistruotų beveik 40 svarbiausių politinių iniciatyvų 2004–2012 m. tik apie dešimt nesisiejo su ES (žr. 1 priedą)⁴⁵. Jos daugiausia susijusios su energetikos sektoriumi. Svarbiausios vidaus politikos iniciatyvos buvo „Mažeikių naftos“ pardavimas Lenkijos bendrovei „Orlen“ ir elektros perdavimo tinklų privatizacija bei mėginimas sukurti šalies energetikos „čempioną“. Šis mėginimas, nors galiausiai ir nesėkmingas, gali būti pavadintas pirmuoju rimtu verslo grupės bandymu jau įstojus į ES užgrobti valstybę⁴⁶. Pirmuoju laikotarpiu taip pat buvo kitų nacionalinių politikos iniciatyvų, daugiausia sveikatos ir socialinės apsaugos srityse: draudimas rūkyti kavinėse ir restoranuose, vaiko išmokos įvedimas, motinystės ir tėvystės atostogų pailginimas, pensijų padidinimas⁴⁷. Visos kitos viešosios politikos iniciatyvos buvo tiesiogiai ar netiesiogiai susijusios su ES: tai elektros jungčių

⁴⁴ Tačiau Ignalinos atominės elektrinės uždarymą kompensavo Baltijos energijos rinkos jungčių planas (angl. *Baltic Energy Market Interconnection Plan*, BEMIP). Plačiau apie šį atvejį kaip bandymą neįgyvendinti ES teisės žr. Maniokas K., „Compliance and Conditionality in Lithuania: The Case of the Best Performer“, *European Integration online Papers*, Special Issue 2, 13, 2009, p. 1–16.

⁴⁵ Analizė remiasi ekspertiniu vertinimu, peržiūrint vyriausybės programas ir viešųjų politikų dokumentus.

⁴⁶ Apie valstybės užgrobimo sąvoką vystymosi teorijos kontekste plačiau žr. Klaudijaus Manioko straipsnyje šiame „Politologijos“ numeryje.

⁴⁷ Tai labai panašu į Pietų Europos valstybių vystymąsi – jos labai padidino savo išlaidas socialinei sferai – socialinės išlaidos prieš 2008 m. krizę buvo net didesnės nei senosiose ES narėse. Atrodo, jei ne krizės laikotarpis, Lietuvoje ir kitose naujose ES narėse iš VRE buvo galima tikėtis tolesnio vystymosi šia linkme.

projektai su Švedija ir Lenkija, paslaugų direktyvos įgyvendinimas, „Rail Baltica“ projektas, ES Rytų partnerystės politika. Čia negalima nepaminėti ir svarbaus ES struktūrinių fondų vaidmens. Staigus viešųjų išlaidų padidėjimas, taip pat susijęs su griežtais projektų ir jų administravimo reikalavimais, pareikalavo visų viešosios politikos kūrėjų ir įgyvendintojų jėgų. Jie buvo ypač užsiėmę projektų kūrimu ir įgyvendinimu, o kartais – taip grįžtant prie valstybės užgrobimo temos – ir bandymais pasisavinti lėšas⁴⁸.

Tačiau ekonominio klestėjimo metai baigėsi krize, su kuria teko dorotis jau Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų vadovaujamai koalicijai. Nors prieš rinkimus Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai turėjo gerai parengtą ir labai plačią rinkimų programą, krizės valdymas neišvengiamai tapo pagrindiniu politinės darbotvarkės klausimu. Lietuva kartu su kitomis Baltijos valstybėmis tapo griežtos taupymo politikos pavyzdžiu⁴⁹ ir taip prisidėjo prie globalių krizės suvaldymo būdų debatų dėl taupymo ar išlaidų politikos įgyvendinimo. Antruoju išskirtu laikotarpiu, 2009–2012 m., koncentracija į krizės įveikimą užkirto kelią numatytų ambicingų planų ir politinių iniciatyvų įgyvendinimui, todėl sprendimai daugiausia apsiribojo viešųjų politikų optimizavimo tikslais. Suprantama, čia taikiniu tapo didžiausių išlaidų reikalavusios socialinė ir sveikatos apsauga. Iš įgyvendintų vidinių pertvarkų galima paminėti aukštojo mokslo reformą, teritorinės administracijos reformą, socialinės pagalbos paslaugų decentralizavimą ir perdavimą savivaldybėms bei

⁴⁸ Turimi omenyje Darbo partijos korupcijos skandalai, plačiau žr. Kvedaras V., „Paskutinis Krekenavos vokelis“, savaitraštis „Ekstra“, 2006 m. birželio 5 d., <http://www.ivaizdis.lt/res_zinpr_det.php?id=3351>.

⁴⁹ Tačiau Latvija ir Estija laikomos geresniais sėkmingos taupymo politikos pavyzdžiais, nes jų vyriausybės, kitaip nei Lietuvos, buvo perrinktos. Plačiau apie krizės valdymą Vilpišauskas R., Nakrošis V., Kuokštis V., „The Politics of Reacting to the Crisis in Lithuania from 2008–2013: Exiting the Crisis, Entering Politics as Usual?“, Latvian Institute of International Affairs, *The Politics of Economic Sustainability: Baltic and Visegrad Responses to the European Economic Crisis*, Riga, 2014, p. 38–63, <http://www.liia.lv/site/docs/Politics_Economic_Sustainability_Baltics_Visegrad_European_Crisis.pdf>.

kitas. Energetikos politika taip pat išliko prioritetinga darbotvarkės dalis. Klaipėdos suskystintųjų gamtinių dujų terminalo statybos projektas ir planai statyti naują atominę elektrinę buvo dvi svarbiausios viešųjų politikų ir investicijų iniciatyvos. 2008–2012 m. vyriausybė taip pat pabrėžė kovos su korupcija svarbą, ypač viešųjų pirkimų srityje. Tačiau buvo ir kelios nepavykusios iniciatyvos: visų pirma tai bandymas konstituciškai įtvirtinti šeimos apibrėžimą ir įgyvendinti nacionalinę šeimos politiką ir taip pat nepasisekęs bandymas įvesti tiesioginius merų rinkimus⁵⁰.

Baigiantis XV vyriausybės kadencijai, daugelis iniciatyvų buvo tik pradėtos. Naujoji (XVI) vyriausybė kai kurias iš jų sustabdė (naujos atominės elektrinės statybas, aukštojo mokslo reformą ir valstybei priklausančių įmonių reformą), kitos buvo tęsiamos. Pasiruošimas įvesti eurą lėmė sustiprėjusią bankų priežiūrą, o pasirengimas Lietuvos pirmininkavimui ES Tarybai 2013 m. ir 2014–2020 m. finansinei perspektyvai prisidėjo prie labiau europeizuotos (palyginti su kitais dviem išskirtais etapais) Lietuvos viešosios politikos darbotvarkės trečiajame išskirtame laikotarpyje įstojus į ES.

Ribotą vidaus politikos vystymąsi narystės ES laikotarpiu taip pat patvirtina ir teisės aktų šaltinių analizė. Autorių skaičiavimais, 2004–2010 m. 36,2 proc. visų Lietuvos Respublikos Seimo ir Vyriausybės priimtų teisės aktų sudarė su ES teisės normų perkėlimu susiję teisės aktai. Tai tris kartus didesni skaičiai nei atitinkami senosiose ES narėse, pavyzdžiui, Nyderlanduose (12,6 proc.), Danijoje (14 proc.), Didžiojoje Britanijoje (15,6 proc.)⁵¹.

Viešosios politikos pokyčių mastą 2004–2014 m. galima įvertinti jį lyginant su pokyčiais, įvykusiais prieš stojant į ES. Lietuvos pasirengimo narystei ES programoje (2000–2003 m.) buvo numatytas

⁵⁰ 2014 m. birželio 26 d. Lietuvos Respublikos Seimas įteisino tiesioginius mero rinkimus.

⁵¹ Bovens M., Yesilkagit K., „The EU as Lawmaker: The Impact of EU Directives on National Regulation in the Netherlands“, *Public Administration* 88 (1), 2010, p. 57–74. Nors kai kurie tyrėjai teigia, kad šių autorių apskaičiuoti skaičiai yra per maži.

341 pakeitimas Lietuvos teisinėje sistemoje (perkelta 715 ES teisės aktų⁵²). Viešosios politikos įgyvendinimo srityje (administracinių gebėjimų stiprinimo ir institucijų kūrimo srityse) buvo numatyti 763 darbai. Žinoma, jie (tiek teisės akta, tiek institucijų stiprinimas) ne visi vienodos svarbos ir kalibro, bet leidžia susidaryti įspūdį apie ryškią kiekybinę ir kokybinę pasirengimo narystei ES laikotarpio persvarą prieš 2004–2014 m. laikotarpį. Aišku, čia galioja nykstančio rezultatyvumo dėsnis – atlikus reformas, tolesnė pažanga yra „smulkesnė“. Bet įstojus į ES didesnės pažangos buvo tikimasi visų pirma tose viešosios politikos srityse, kuriose viešosios politikos formavimo ir įgyvendinimo kompetencija priklauso nacionalinėms vyriausybėms (sveikatos apsaugos, švietimo ir socialinės apsaugos), nes iki 2004 m. tos sritys ir joms skiriamas finansavimas buvo užgožti kitų, susiderinti su ES reikalaujančių darbų. Kaip rodo sąrašas 1 priede, 2004–2013 m. iniciatyvų socialinėje apsaugoje ir švietime būta, tačiau pažanga čia irgi nebuvo tokia ryški, kaip 1998–2003 m. su pasirengimu narystei ES susijusiose viešosios politikos srityse.

2. Pokyčių Lietuvoje vertinimas

Kaip minėta įvade, antroji straipsnio dalis kelia klausimus, kaip pokyčiai Lietuvoje vertinami elito atstovų ir gyventojų ir ar šie požiūriai skiriasi. Pirmoje straipsnio dalyje pateikti Lietuvos gyventojų apklausų duomenys apie pasitenkinimą gyvenimu, korupcijos suvokimą, teisinės sistemos vertinimą, pasitikėjimą valstybės ir savivaldybių institucijomis rodo, jog per paskutinius dešimt metų Lietuvos gyventojų nuomonė iš esmės nepasikeitė. Šie vertinimai toliau bus papildyti kitais gyventojų nuomones atspindinčiais rodikliais. Tačiau pradžioje panagrinėsime, kokius pagrindinius pokyčius Lietuvoje išskiria Lietuvos politinio elito atstovai ir kaip juos vertina.

⁵² Europos komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys.

2.1. Politinio elito perspektyva

2014 m. gegužę–birželį atlikta Lietuvos politinio elito apklausa⁵³ patvirtina, kad pokyčiai Lietuvoje per paskutinius dešimt metų, t. y. nuo įstojimo į ES, buvo riboti. Vertinant pokyčius konkrečiose srityse (žr. 6 lentelę), respondentų buvo klausiami apie pokyčių mastą ir kryptį. Elito nuomone, didžiausi teigiami pokyčiai buvo valstybės tarnybos gebėjimuose ir pokyčiai įgyvendinant vienodą teisės aktų taikymo principą. Nepriklausomai nuo respondentų amžiaus grupės, priklausomybės rinktam elitui, t. y. Seimo nariams ar nerinktiems pareigūnams, kadencijų Seime skaičiaus ir identifikavimosi kairės–dešinės skalėje, šiuo klausimu apklausto politinio elito atsakymai statistiškai reikšmingai nesiskyrė, išskyrus pokyčių valstybės tarnyboje vertinimą (žr. 6 lentelę).

Iš apklausos rezultatų matyti, kad Lietuvos politinis elitas pokyčius Lietuvoje vertina santūriai: visose srityse identifikuojami nedideli teigiami pokyčiai, labiausiai valdžių galios pusiausvyros. Apskritai didžiausias teigiamų (tiek didelių, tiek nedidelių) pokyčių procentas yra vertinant viešųjų paslaugų kokybę ir jų prieinamumą.

Konkrečių viešosios politikos sektorių pokyčių vertinimų analizė atskleidžia, kad čia taip pat visose klausimyne išskirtose 28 srityse identifikuojami labiau teigiami (t. y. nedideli ir dideli teigiami) nei neigiami (t. y. nedideli ir dideli neigiami) pokyčiai (žr. 7 lentelę). Didžiausius teigiamus pokyčius Lietuvos politinis elitas įžvelgia informacinės visuomenės plėtros (67,6 proc.), telekomunikacijų (66,2 proc.), fiskalinės politikos (50 proc.), aplinkos apsaugos ir energetikos (po 47,3 proc.) srityse. Didelių neigiamų pokyčių didžiausias

⁵³ Apklausa atlikta įgyvendinant Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą projektą „Lietuva Europos Sąjungoje: transformacija ar imitacija?“ (sutartis Nr. MIP-010/2013). Apklausiai vadovavo ISM Vadybos ir ekonomikos universiteto profesorė Irmina Matonytė, apklausa atlikta kartu su projekto „Lietuva Europos Sąjungoje: transformacija ar imitacija“ vykdytojais. Apklauskos imtis – N 74, iš kurių 50 – 2012–2016 m. kadencijos Seimo narių ir 20 nerinkto (administracinio) elito atstovų.

6 lentelė. Pokyčių Lietuvoje 2004–2014 m. vertinimas (proc.)⁵⁴ ir statistiškai reikšmingos skirtys

Sritis	Dideli teigiami pokyčiai	Nedideli teigiami pokyčiai	Statistiškai reikšmingos skirtys
Valstybės tarnybos gebėjimai	40,5	47,3	Statistiškai reikšminga Seimo narių ir administracinio elito skirtis: nerinkti pareigūnai pokyčius vertino teigiamiau, nei Seimo nariai ⁵⁵ . Statistiškai reikšminga pirmos ir antros Seimo kadencijos skirtis: pokyčius valstybės tarnybos gebėjimuose geriau vertino antros nei pirmos kadencijos nariai ⁵⁶ . Statistiškai reikšminga kairės ir dešinės skirtis: politinio elito atstovai, kurie save priskyrė politinei dešinei, buvo linkę šiuos pokyčius vertinti teigiamiau nei save priskyrę politinei kairei ⁵⁷ .
Vienodas įstatymų (teisės) taikymas visiems	32,4	55,4	Statistiškai reikšminga skirtis pagal respondentų priklausomybę pozicinei ar opozicinei partijai: opozicinių partijų ⁵⁸ atstovai pokyčius linkę dažniau vertinti kaip „didelius teigiamus“ ⁵⁹ .
Bendras viešųjų paslaugų prieinamumas	31,1	63,5	

⁵⁴ Atsakymas į klausimą „Prašome įvertinti pokyčius, kurie įvyko žemiau išvardintose srityse po to, kai 2004 m. Lietuva įstojo į ES“.

⁵⁵ Yra vidutinio stiprumo statistiškai reikšmingas ryšys (Cramerio V 0,429, statistinis reikšmingumas $p < 0,01$).

⁵⁶ Yra vidutinio stiprumo statistiškai reikšmingas ryšys (Cramerio V 0,331).

⁵⁷ Yra silpnas statistiškai reikšmingas ryšys (Spearmano koreliacija – 0,273).

⁵⁸ Apklausos metu opozicijai priklausė: Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai, Liberalų sąjūdis, „Draugas kelias“, Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga. Jokiai partijai savęs nepriskiriantys respondentai į opoziją skaičiuojant koreliacijas nebuvo įtraukti.

⁵⁹ Yra silpnas statistiškai reikšmingas ryšys (Cramerio V 0,283).

Sritis	Dideli teigiami pokyčiai	Nedideli teigiami pokyčiai	Statistiškai reikšmingos skirtys
Monopolijų ribojimas (konkurencijos skatinimas)	25,7	58,1	Statistiškai reikšminga kairės ir dešinės skirtis: elitas, save priskiriantis dešinei, juos dažniau vertino kaip „didelius teigiamus“, o politinei kairei save priskiriantys respondentai – „nedidelius teigiamus“ ⁶⁰
Bendra viešųjų paslaugų kokybė	25,7	66,2	
Kova su korupcija	20,3	70,3	
Lyčių lygių galimybių principo įgyvendinimas	20,3	60,8	
Valdžių (prezidento, parlamento bei vyriausybės) galių pusiausvyra	13,5	74,3	
Politinių (partijų) lyderių gebėjimai	13,5	67,6	
Politinių sprendimų įgyvendinimas	12,2	71,6	

Šaltinis: Lietuvos politinio elito apklausa, 2014.

įvertinimas suteiktas migracijos politikai (18,9 proc.), taip pat kaimo plėtros ir regioninei politikai (po 9,5 proc.).

Kitaip nei anksčiau aptarti bendrųjų pokyčių Lietuvoje vertinimai (t. y. nedideli teigiami pokyčiai visose srityse), kai kurios viešosios politikos sritys Lietuvos politinio elito nėra vertinamos taip vienodai: ypač migracijos politika, administracinės naštos verslui pokyčiai, regioninė politika, sveikatos apsauga, vidurinio lavinimo sistema, socialinė apsauga ir užimtumas bei aukštojo mokslo sistema. Daugumą šių viešosios politikos sektorių nuo 2004 m. bandyta ne sykį

⁶⁰ Yra silpnas statistiškai reikšmingas ryšys (Spearmano koreliacija – 0,240).

reformuoti, todėl natūralu, kad šių reformų eiga ir rezultatais ne visos politinės jėgos buvo patenkintos.

Tikrinant statistiškai reikšmingus ryšius tarp viešosios politikos sektorių pokyčių vertinimo ir respondentų charakteristikų (amžiaus, priklausomybės rinktam arba administraciniam elitui, kadencijų Seime skaičiaus, identifikavimosi kairės–dešinės skalėje, priklausomybės pozicijai ar opozicijai), aptiktos kelios reikšmingos koreliacijos: sveikatos apsaugos sektoriaus pokyčius labiau teigiamai vertina Seimo nariai, ne administracinis elitas⁶¹, be to, tie Seimo nariai, kuriems tai yra pirmoji kadencija⁶²; mokslinių tyrimų ir eksperimentinės veiklos pokyčius taip pat geriau vertina rinkti politinio elito atstovai⁶³; transporto sektoriuje pokyčius kaip „didelius teigiamus“ buvo labiau linkę vertinti opozicijai priklausę respondentai⁶⁴; o sveikatos apsaugos sektoriuje – atvirkščiai, pozicijos atstovai⁶⁵.

7 lentelė. *Viešosios politikos sektorių pokyčių Lietuvoje 2004–2014 m. vertinimas (proc.)*⁶⁶

Viešosios politikos sektorius	Teigiami pokyčiai	Neigiami pokyčiai
Telekomunikacijos	95,9	1,4
Aplinkos apsauga	93,2	4,1
Energetika	91,9	6,8
Informacinės visuomenės plėtra	91,9	5,4
Moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra	90,6	6,8

⁶¹ Yra vidutinio stiprumo statistiškai reikšmingas ryšys (Cramerio V 0,370).

⁶² Yra vidutinio stiprumo statistiškai reikšmingas ryšys (Cramerio V 0,346).

⁶³ Yra vidutinio stiprumo statistiškai reikšmingas ryšys (Cramerio V 0,391).

⁶⁴ Yra silpnas statistiškai reikšmingas ryšys (Cramerio V 0,283).

⁶⁵ Yra vidutinio stiprumo statistiškai reikšmingas ryšys (Cramerio V 0,316).

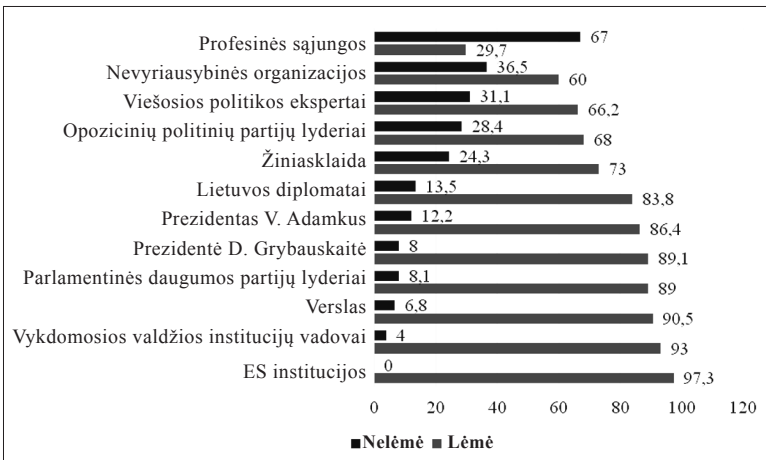
⁶⁶ Atsakymas į klausimą „Prašome įvertinti pokyčius, kurie įvyko žemiau išvardintuose viešosios politikos sektoriuose po to, kai 2004 m. Lietuva įstojo į ES“. Teigiami pokyčiai apima didelius ir nedidelius teigiamus pokyčių vertinimų procentus, neigiami – didelius ir nedidelius neigiamus. Sudėti įvertinimus (skirtingai nei 6 lentelėje) pasirinkta norint pažymėti vertinimų nevienareikšmiškumą.

Viešosios politikos sektorius	Teigiami pokyčiai	Neigiami pokyčiai
Veterinarija ir maisto sauga	90,5	4,1
Fiskalinė politika	89,2	8,2
Transportas	89,2	5,4
Užsienio politika	87,8	9,5
Muitinės veikla	87,8	6,8
Ūkis (smulkusis ir vidutinis verslas, pramonė)	87,1	9,5
Viešasis valdymas (valstybės tarnyba ir viešasis administravimas)	85,1	9,5
Krašto apsauga	83,8	12,2
Kaimo plėtra	83,7	13,6
Statistikos sistema	82,5	9,5
Valstybės kontrolė (išorės auditas)	82,4	10,8
Teisingumas	81,1	14,9
Kova su nusikalstamumu (policijos veikla)	81,1	14,9
Socialinė apsauga ir užimtumas	78,4	21,7
Finansinio sektoriaus (bankų, draudimo) priežiūra	78,4	17,6
Mokesčių politika	78,4	16,2
Kultūra	78,4	16,2
Aukštojo mokslo sistema	75,7	21,6
Sveikatos apsauga	73	23
Vidurinio išsilavinimo sistema	73	23
Administracinė našta verslui	70,3	25,7
Lietuvos regioninė politika	68,9	24,4
Migracijos politika	56,7	40,5

Šaltinis: Lietuvos politinio elito apklausa, 2014.

Apklauskos metu taip pat aiškintasi, ar ES yra suvokiama kaip identifikuojamų pokyčių šaltinis. Apklauskos rezultatai rodo, kad, respondentų nuomone, didžiausius pokyčius Lietuvoje per paskutinius

dešimt metų lėmė būtent ES institucijos (73 proc.)⁶⁷. Kiti, respondentų nuomone, įtakingiausi veikėjai yra Prezidentė Dalia Grybauskaitė (48,6 proc.), vykdomosios valdžios institucijų vadovai (47,3 proc.), Prezidentas Valdas Adamkus (43,2 proc.), verslas (41,9 proc.). Lietuvos profesinės sąjungos vertinamos kaip mažiausiai turėjusios įtakos pokyčiams Lietuvoje 2004–2014 m.: kad jos pokyčių visiškai nelėmė, mano 25,7 proc. politinio elito atstovų (žr. 4 pav.). Tikrinant atsakymų į šį klausimą koreliacijas su anksčiau minėtomis respondentų charakteristikomis, matyti, kad Seimo narių ir administracinio elito nevienodai vertinama žiniasklaidos įtaka⁶⁸: kad ji stipriai arba šiek tiek lėmė pokyčius, mano 84,7 proc. apklaustų Seimo narių, o administracinis elitas šiuo klausimu yra pasidalijęs į dvi lygias dalis (po 50 proc. mano, kad lėmė ir kad nelėmė).

4 pav. Veikėjai, lėmę pokyčius Lietuvoje 2004–2014 m. (proc.)

Šaltinis: Lietuvos politinio elito apklausa, 2014.

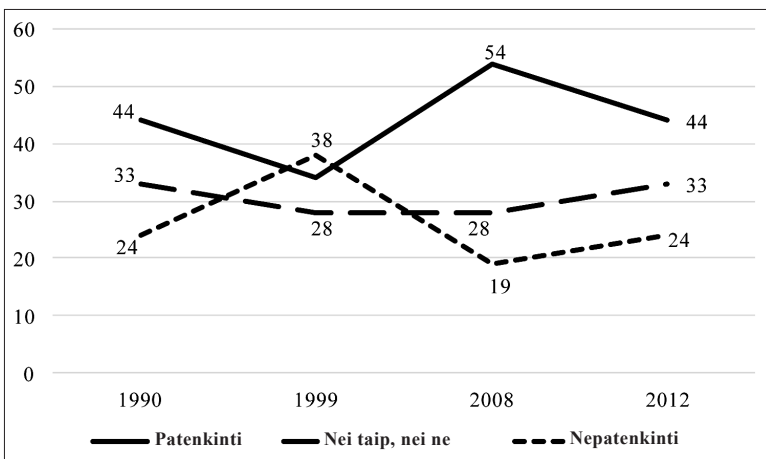
⁶⁷ Atsakymas į klausimą „Kiek, Jūsų nuomone, žemiau išvardinti veikėjai lėmė pokyčius Lietuvoje po to, kai 2004 m. ji įstojo į ES?“

⁶⁸ Yra vidutinio stiprumo statistiškai reikšmingas ryšys (Cramerio V 0,411).

2.2. Pokyčių vertinimas visuomenėje

Apklausų rezultatai rodo, kad, nepaisant ekonomikos augimo, subjektyvus Lietuvos gyventojų pasitenkinimo gyvenimu vertinimas nuo nepriklausomybės atkūrimo faktiškai nepasikeitė⁶⁹. Tiek 1990 m., tiek 2012 m. Lietuvoje gyvenimu patenkinti buvo 44 proc. respondentų, nepatenkinti – 24 proc.

Tokie duomenys ypač įdomūs turint omenyje, kad būtent pajamos ir finansinė gerovė, kuri, matuojant oficialiais rodikliais Lietuvoje kilo, yra vieninteliai pastovūs pasitenkinimą gyvenimu Lietuvoje lemiantys veiksniai⁷⁰. Tačiau Lietuvos gyventojų požiūris ir į šalies ekonominę situaciją nėra labai optimistinis, be to, lyginamajame naujųjų ES narių

5 pav. Lietuvos gyventojų pasitenkinimo gyvenimu pokytis 1990–2012 m.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Gaidys V. et al., *Demokratijos procesų Lietuvoje sociologinė analizė*, Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2013, p. 146 duomenis.

⁶⁹ Žr. Gaidys V. et al., *Demokratijos procesų Lietuvoje sociologinė analizė*, Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2013, p. 146.

⁷⁰ Gaidys et al., p. 146.

kontekste maži ir įvairių kitų gyvenimo kokybės rodiklių įvertinimai. Todėl kyla pokyčių vertinimo neadekvatumo problema: Lietuvoje vykstančių teigiamų pokyčių visuomenė teigiamai nevertina.

Žvelgiant į jau straipsnio pradžioje pristatytus rodiklius, atspindinčius neigiamas visuomenės nuotaikas, įdomu pasiaiškinti, ar tokie vertinimai Lietuvai yra būdingi apskritai. Žiūrint iš istorinės perspektyvos, atrodo, jog Lietuvos gyventojai lyginamajame kitų naujųjų ES narių kontekste⁷¹ jau ir seniau išsiskyrė savo pesimistinėmis nuotakomis: tai rodo 2003 ir 2007 m. atlikti Europos gyvenimo kokybės tyrimai⁷². 2003 m. pasitenkinimas sveikatos apsauga Lietuvoje buvo mažiausias iš visų ES 10 šalių, išskyrus Lenkiją ir Slovakiją. Panaši situacija buvo ir su darbo praradimo tikimybės vertinimu: čia lietuviai 2003 m. iš valstybių, 2004 m. įstojusių į ES, savo galimybes išsaugoti darbo vietą vertina prasčiausiai. Prastesnį nei Lietuvoje pasitenkinimą ekonominėmis gyvenimo sąlygomis 2003 m. išreiškė tik Slovakija. O štai švietimo paslaugų vertinimas yra kiek geresnis: čia Lietuva 2003 m. lenkė Latviją, Lenkiją, Slovakiją. Pasitenkinimas šeimyniniu gyvenimu Lietuvoje buvo didesnis tik už Latvijos, o pasitenkinimas savo socialiniu gyvenimu 2004 m. Lietuvoje kartu su Bulgarija buvo mažiausias. Savo gyvenamojo būsto sąlygas Lietuvos gyventojai 2003 m. vertino geriau tik už latvius ir vengrus, panašiai buvo vertinamas ir pasitenkinimas gyvenamąja aplinka, kuri prasčiau buvo vertinama tik Vengrijoje, Latvijoje ir Slovakijoje. Viešojo transporto vertinimai Lietuvoje 2003 m. buvo geresni nei daugumoje naujų ES 10 narių – Kipro, Čekijos, Vengrijos, Lenkijos, Slovakijos, Slovėnijos ir buvo tokie pat kaip estų. Mažiau laiko nei lietuviai savo laisvalaikii ir pomėgiams skyrė tik Kipro ir Slovėnijos gyventojai, o 2003 m. kartu su latviais lietuviai jautėsi nelaimingiausi iš visų ES 10 narių.

⁷¹ Čia Lietuvos rezultatai lyginami su kitų šalių, įstojusių į ES 2004 m., toliau ES 10, rezultatais.

⁷² Europos gyvenimo kokybės tyrimas taip pat atliktas 2012 m., tačiau pasikeitė jo klausimynas, todėl negalima įvertinti gyventojų vertinimų pokyčių iš 2003–2012 m. perspektyvos. *Eurofound Quality of Life Survey*, <http://www.eurofound.europa.eu/surveys/eqls/2011/enlargementcountries_lt.htm>.

8 lentelė. Europos gyvenimo kokybės apklausos rezultatai 2003–2007 m.

Rodiklis ⁷³	Lietuvos vertinimas 2003 m.	ES 25 vidurkis 2003 m.	Lietuvos vertinimas 2007 m.	ES 25 vidurkis 2007 m.
Sveikatos apsaugos sistemos kokybė ⁷⁴	5,1	6,2	5,2	6,2
Darbo praradimo tikimybė ⁷⁵	32	9,1	18,6	8,4
Pasitenkinimas gyvenimo standartu ⁷⁶	5,1	6,9	6,1	7
Švietimo sistemos kokybė ⁷⁷	6	6,3	6,1	6,3
Pasitenkinimas šeimyniniu gyvenimu ⁷⁸	7	7,9	7,5	7,9
Pasitenkinimas socialiniu gyvenimu ⁷⁹	65 (2002 m.)	–	46 (2004 m.)	84
Pasitenkinimas būstu ⁸⁰	82 (2002 m.)	–	67 (2004 m.)	89
Pasitenkinimas aplinka, kurioje gyvenama ⁸¹	85,5 (2002 m.)	–	79 (2004 m.)	86
Viešojo transporto kokybė ⁸²	6,3	6,1	6,7	6,3
Per mažai laiko pomėgiams ir interesams ⁸³	48	43	42,2	41,3
Laimės vertinimas ⁸⁴	6,4	7,5	6,8	7,5

Šaltinis: sudaryta autorių pagal *European Quality of Life Survey* duomenis.

⁷³ Kiekvienos kategorijos rodikliai parinkti autorių.

⁷⁴ Vertinimas pagal 10 balų skalę, kur 1 – labai bloga kokybė, o 10 – labai gera kokybė.

⁷⁵ Procentas 18–65 m. dirbančių asmenų, manančių, kad tikėtina arba labai tikėtina, jog praras darbą per ateinančius šešis mėnesius.

⁷⁶ Vertinimas pagal 10 balų skalę, kur 1 – labai nepatenkinamas, o 10 – labai patenkinamas standartas.

⁷⁷ Vertinimų vidurkis pagal skalę, kur 1 – labai nepatenkinta(s), o 10 – labai patenkinta(s) savo išsimokslinimu.

⁷⁸ Vertinimas pagal 10 balų skalę, kur 1 – labai nepatenkinta(s), o 10 – labai patenkinta(s).

⁷⁹ Procentas gyventojų, 15 m. ir vyresnių, kurie yra patenkinti arba labai patenkinti savo socialiniu gyvenimu.

⁸⁰ Procentas respondentų, 15 m. ir vyresnių, kurie yra patenkinti arba labai patenkinti savo būstu.

⁸¹ Procentas respondentų, 15 m. ir vyresnių, kurie yra patenkinti arba labai patenkinti savo gyvenamąja aplinka, kurioje gyvena.

⁸² Vertinimų vidurkis pagal skalę, kur 1 – labai bloga kokybė, o 10 – labai gera kokybė.

⁸³ Procentas žmonių, 18 m. ir vyresnių, kurie turi per mažai laiko savo pomėgiams ir interesams.

⁸⁴ Vertinimų vidurkis pagal skalę, kurioje 1 – labai nelaiminga(s), o 10 – labai laiminga(s).

Nors palyginamieji naujausi šios Europos gyvenimo kokybės apklausos duomenys negalimi dėl 2012 m. pasikeitusio klausimyno, turint omenyje kitus visuomenės nuotaikas atspindinčius rodiklius, galima daryti prielaidą, kad jie lyginamajame kitų ES šalių kontekste išliktų tokie pat pesimistiniai.

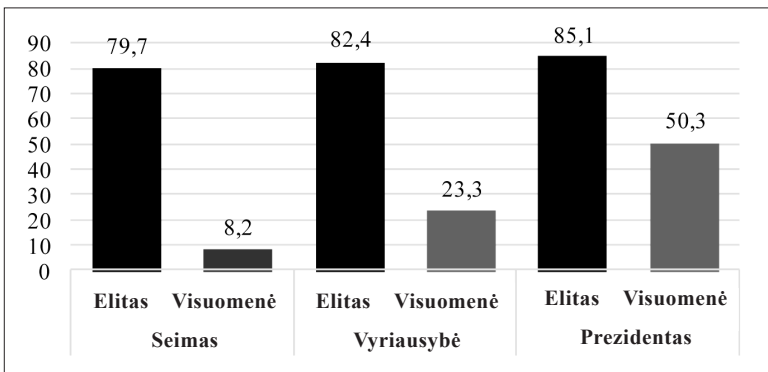
Vadovaujantis turimų naujausių apklausų duomenimis, aiškėja, kad, nors Lietuvos gyventojai dabartinę savo ekonominę būklę linkę vertinti neigiamai, į ateitį žiūri vis pozityviau. Pavyzdžiui, nuo 2009 m. vartotojų pasitikėjimo indeksas, atspindintis ekonominius gyventojų lūkesčius, Lietuvoje išlieka neigiamas. Kriziniais 2009 m. jis nukrito į rekordines žemumas ir pasiekė 29 proc., t. y. neigiami lūkesčiai viršijo teigiamus 29 procentiniais punktais. 2012 m. pabaigoje indeksas pakilo 22 procentiniais punktais, tačiau vis dar išliko neigiamas⁸⁵. Paskutinės *Eurobarometro* apklausos duomenimis, 2013 m. lietuviai šalies ekonominę situaciją vertino kaip blogą (69 proc.) ir, turėdami tokį rezultatą, yra vienuolikti tarp ES šalių narių⁸⁶. Tačiau Lietuvos gyventojai geriau nei vidutiniškai ES vertina šalies ekonomikos būklę ateinančiais metais: 30 proc. apklaustųjų tiki, kad situacija pagerės (ES vidurkis 18 proc.), o 15 proc. – kad pablogės (ES vidurkis – 34 proc.).

Vienas iš šios straipsnio dalies uždavinių taip pat yra palyginti elito ir visuomenės pokyčių Lietuvoje vertinimą. Lietuvos politinio elito apklausoje respondentų buvo klausama, ar jie yra patenkinti, kaip demokratija veikia Lietuvoje ir ar galima apskritai pasitikėti žmonėmis. Atsakymai šių klausimų įdomūs lyginamuoju aspektu, nes ryškiausiai atskleidžia elito ir visuomenės nuomonių nesutapimą. Didžioji dalis apklausto politinio elito (63,6 proc.) buvo labai arba maždaug patenkinti demokratijos veikimu Lietuvoje, o visuomenė-

⁸⁵ RAIT, 2012 metais vartotojų nuotaikos buvo geresnės nei 2009, 2010 ir 2011 m., <http://www.rait.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=135&cntnt01lang=lt_LT&cntnt01returnid=93>.

⁸⁶ Standard Eurobarometer 79, 2013, <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb79/eb79_en.htm>.

je 2014 m. vasarą buvo daugiau tų respondentų, kurie demokratijos veikimu Lietuvoje nėra patenkinti – 50 proc. (39 proc. patenkintų⁸⁷). Dar viena išryškėjusi svarbi skirtis tarp elito ir visuomenės – tai pasitikėjimas žmonėmis. Elito apklausos duomenys rodo, jog 82,4 proc. jos respondentų mano, kad dauguma žmonių galima pasitikėti, o naujausios visuomenės apklausos duomenimis, dauguma lietuvių (72 proc.) teigia, kad su žmonėmis reikia būti labai atsargiems⁸⁸. Be to, pasitikėjimas institucijomis tarp elito ir visuomenės taip pat smarkiai skiriasi (žr. 10 pav.) ir tik prezidento institucija sulaukia didesnio Lietuvos gyventojų pasitikėjimo.

6 pav. *Elito ir visuomenės pasitikėjimas institucijomis*

Šaltinis: Lietuvos politinio elito apklausa, 2014 ir *Vilmorus* 2013 m. vasarį atliktos reprezentatyvios gyventojų apklausos duomenys.

⁸⁷ „Baltijos tyrimų“ 2014 m. liepos mėn. atliktos reprezentatyvios gyventojų apklausos duomenys, <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/pozisuris-i-demokratija-dvi-lietuvas.d?id=65601314>>.

⁸⁸ UAB „Socialinės informacijos centras“ ir UAB „ESTEP Vilnius“, *Gyventojų dalyvavimo kultūroje ir pasitenkinimo kultūros paslaugomis tyrimo ataskaita*, 2014 m. balandžio 22 d., p. 35, <<http://www.lrkmlt/index.php?971888529>>.

3. Pokyčių vertinimų aiškinimas

Nors pasiekimai Lietuvoje per paskutinius dešimt metų nėra dideli, jie yra teigiami. Tai rodo anksčiau aptarti objektyvūs rodikliai ir indeksai, o ir subjektyvūs Lietuvos politinio elito apklausos duomenys atskleidžia, kad Lietuvos elitas fiksuoja nedidelius teigiamus pokyčius faktiškai visose viešosios politikos sferose. Taigi iš esmės objektyvūs duomenys ir Lietuvos elito nuotaikos, jei ir nėra labai optimistinės, rodo bendrą teigiamą pokyčių kryptį. Tačiau bendrosios visuomenės nuotaikos, vertinančios šalies ir asmeninę ekonominę situaciją, taip pat kiti su gyvenimo kokybe susiję matavimai rodo, kad Lietuvos gyventojų nuomonė vis dėlto yra labiau pesimistinė, arba neadekvati pokyčiams, pernelyg neigiama. Kyla klausimas, kodėl taip yra? Straipsnio autoriai kelia dvi hipotezes. Pirmą, prie pesimistinių visuomenės nuotaikų šaliai tapus ES nare prisidėjo dideli visuomenės lūkesčiai prieš 2004 m., susiję su ekonominės ir socialinės nelygybės mažėjimu. Ir, antra, beveik nesikeičiantys administracinės korupcijos mastai ir valstybės užgrobimo tendencijos Lietuvoje taip pat prisideda tiek prie nedidelio pačių pokyčių masto, tiek prie neigiamo visuomenės įvertinimo. Straipsnio įvade jau minėta, jog šios hipotezės yra susijusios ir jomis remiantis galima sukonstruoti pokyčių supratimo neadekvatumo aiškinimą, kuris aprašomas šiame skyriuje.

3.1. Valstybės užgrobimo tendencijos ir politinė korupcija

Pirmoji ir antroji įvade pateiktos priežastinio mechanizmo schemas dalys yra susijusios su padidėjusia ES finansine parama, jos paskatintomis valstybės užgrobimo tendencijomis ir korupcijos paplitimu. Northo, Walliso ir Weingasto teorijoje korupcija suvokiama kaip natūralus visuomenių reiškiny. Nors korupcijos apibrėžimas ir supratimas tiek praktikoje, tiek akademinuose tyrinėjimuose skiriasi⁸⁹,

⁸⁹ Apie skirtingus būdus operacionalizuoti ir matuoti korupciją žr. Knack S., „Measuring Corruption in Eastern Europe and Central Asia: A Critique of the Cross-Country Indicators“, World Bank Policy Research Working Paper 3968, July 2006. Taip pat

dažniausiai ji suprantama kaip kyšis, t. y. administracinė korupcija (politikos įgyvendinimo lygmuo). Valstybės užgrobimas⁹⁰ dažnai tapatinamas su politine korupcija⁹¹, nors taip pat turi kyšio elementą, tačiau skiriasi savo funkciniu tikslu. Pagrindinis skirtumas tarp politinės ir administracinės korupcijos yra tas, kad politinės korupcijos pagrindinis siekis yra pakeisti įstatymų ir kitų reguliacinių aktų turinį (politikos formavimo lygmuo), o administracinė korupcija nukreipta į jų vykdymo keitimą⁹². Ši skirtis galioja ir valstybės užgrobimo sąvokai, ją lyginant su administracine korupcija, tačiau akademikai, darantys skirtį tarp politinės korupcijos ir valstybės užgrobimo, pabrėžia, kad antroji pasižymi sistemiškumo elementu ir siekiu sukurti slaptą politinį režimą⁹³. Be abejonės, administracinė korupcija yra dažnesnė korupcijos forma nei valstybės užgrobimas, tačiau ilguoju laikotarpiu pastarasis gali turėti ekonominių ir socialinių padarinių⁹⁴. Atlikti korupcijos poveikio ES šalims narėms tyrimai rodo⁹⁵, kad labiau korumpuotos valstybės linkusios daugiau išleisti kapitalo investicijoms, tačiau mažiau skirti socialinėms investicijoms, pavyzdžiui, sveikatos apsaugai. Be to, šalys, kuriose

De Rosa D., Gooroochurn N., Görg H., „Corruption and Productivity: Firm-level Evidence from the BEEPS Survey“, Policy Research Working Paper 5348, The World Bank, June 2010.

⁹⁰ Lietuviškai taip pat verčiama „valstybės užvaldymas“.

⁹¹ Dauguma tyrėjų šias sąvokas tapatina, žr. Vaitiekus S., *Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga*, Vilnius: „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2002.

⁹² Žr. Hellmann J. et al., „Measuring Governance, Corruption, and State Capture: How Firms and Bureaucrats Shape the Business Environment in Transition Economies“, World Bank Policy Research Working Paper 2312, The World Bank, 2010.

⁹³ Karklins R., *The System Made do It: Corruption in Post-Communist Societies*, Armonk and London: M. E. Sharpe, 2005, p. 38.

⁹⁴ Žr. Kowalewski O., Rybinski K., „The Hidden Transformation: The Changing Role of the State after the Collapse of Communism in Central and Eastern Europe“, *Oxford Review of Economic Policy* 27 (4), 2011, p. 634–657.

⁹⁵ Žr. Mungiu-Pippidi A., „The Good, the Bad and the Ugly: Controlling Corruption in the European Union“, Advanced Policy Paper for Discussion in the European Parliament, 2013.

korupcija labiau paplitusi, blogiau surenka mokesčius ir blogiau panaudoja ES paramą⁹⁶.

Svarbu pažymėti, kad valstybės užgrobimo sąvoka apskritai yra plačiai nagrinėjama⁹⁷ ir daugiausia taikoma perinamojo laikotarpio šalims tirti, tačiau Lietuvoje šios sąvokos vartojimas nėra paplitęs. Lietuvos valstybės užgrobimo atvejis tirtas 2007 m. Jolantos Palidauškaitės ir Raimondo Ibensko straipsnyje⁹⁸. Jame bandoma analizuoti svarbiausių valstybės užgrobimo priežasčių grupes: politinę, ekonominę ir pilietinės visuomenės, pabrėžiant, kad Lietuvos atveju būtent „menkas visuomenės politiškumo lygis ir silpnos nevyriausybinės organizacijos yra vienos svarbiausių valstybės užvaldymo priežasčių“⁹⁹.

Tačiau įvertinti valstybės užgrobimo laipsnį nėra paprasta. Dauguma studijų valstybės užgrobimo laipsnį matuoja taikydamos kokybinius metodus, t. y. interviu, ekspertinį vertinimą¹⁰⁰. Pasauliniai valdymo indikatoriai¹⁰¹ (angl. *Worldwide Governance Indicators*) matuoja du indeksus, kurie gali būti susiję su valstybės užgrobimo apibrėžimu. Pirmas korupcijos kontrolės indeksas „atspindi nuomonę, koku mastu viešoji valdžia yra naudojama siekiant asmeninio pelno, įskaitant menkas ir dideles korupcijos formas, taip pat valstybės užgrobimą, vykdomą elitų ir privačių interesų“. Antrasis indikatorius – vyriausybės efektyvumas – „atspindi nuomonę apie viešųjų ir valstybinių paslaugų kokybę ir jų nepriklausomumo nuo politinio

⁹⁶ Tiesa, čia Mungiu-Pippidi atliktame tyrime Lietuva yra deviantinis atvejis. Žr. p. 19.

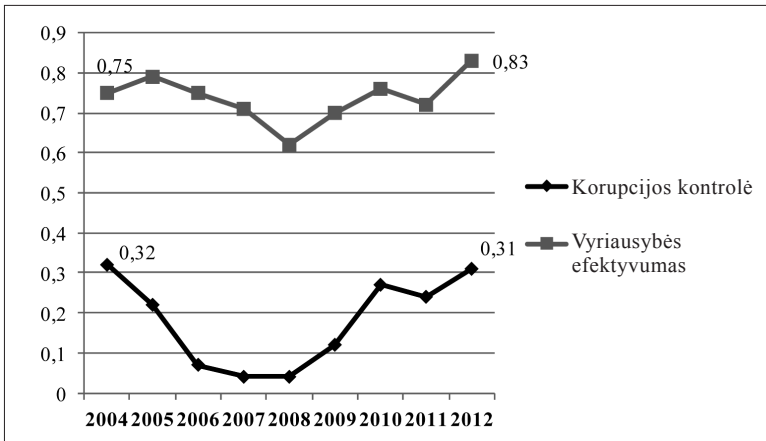
⁹⁷ Žr. Karklins; Hellman J., Kaufmann D., „Confronting the Challenge of State Capture in Transition Economies“, *Finance Development* 38 (3), 2001, <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2001/09/hellman.htm>>; Hellman J. S., Jones G., Kaufmann D., „Seize the State, Seize the Day: State Capture, Corruption and Influence in Transition“, Policy Research Working Paper 2444, The World Bank, 2000.

⁹⁸ Palidauškaitė J., Ibenskas R., „Valstybės užvaldymas Lietuvoje: priežastys ir formos“, *Viešoji politika ir administravimas* Nr. 21, 2007, p. 61–74.

⁹⁹ *Ibid.*, p. 72.

¹⁰⁰ Pavyzdžiui, Innes, 2014.

¹⁰¹ The Worldwide Governance Indicators (WGI) projektas, <<http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home>>.

7 pav. *Korupcijos kontrolės ir vyriausybės efektyvumo indeksai Lietuvoje 2004–2012 m.**

*Indeksų įverčių skalė yra nuo –2,5 (bloga) iki 2,5 (gera) įvertinimo.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal *Worldwide Governance Indicators* duomenis.

spaudimo vertinimą, viešosios politikos kokybę“. Šių rodiklių duomenimis, Lietuvoje nuo 2004 m.¹⁰² ryškių pokyčių nebuvo, nors abiejų indeksų reikšmės ekonominės krizės metu krito.

Kitas būdas įvertinti valstybės užgrobimo tendencijas yra tai daryti remiantis lyginamuoju požiūriu panašių šalių situacija ir jose atliktais tyrimais. 2012 m. Lenkijoje atlikta valstybės užgrobimo analizė¹⁰³ parodė, kad valstybės užgrobimo tendencijų tikimybė padidėja esant ekonomikos augimui ir per vietinius rinkimus, o sumažėja per prezidento rinkimus. Tyrimas taip pat parodė, jog valstybės užgrobimas Lenkijos nepriklausomybės metais padidėjo, o šalies narystė ES nuo jo neapsaugojo.

¹⁰² Visi valdymo rodikliai 1998–2004 m. Lietuvoje gerėjo, taip tarsi sudarydami teorines prielaidas valstybės užgrobimo lygiui žemėti. Žr. Palidauskaitė, Ibenskas, p. 67.

¹⁰³ Žr. Alwasiak S. et al., „What Determines State Capture in Poland?“, *Management and Business Administration. Central Europe* 21, 4 (123), 2013, p. 86–109.

Naudojantis Lenkijos tyrėjų išvadamis apie valstybės užgrobimą lemiančius veiksmus, galima padaryti tam tikras išvadas ir apie Lietuvos situaciją. Lenkija, kaip ir Lietuva, per dešimt narystės ES metų gavo daug ES struktūrinių fondų paramos¹⁰⁴. Ekonominė konvergencija 2004–2014 m. abiejose šalyse vyko gana sparčiai – Lenkijos BVP vienam gyventojui perkamosios galios standartu 2004 m. siekė 51, o 2013 m. – 68 proc. ES vidurkio. Padidėjus ištekliams, suintensyvėja įvairių interesų grupių kova dėl jų paskirstymo, kartu daugėja galimybių užgrobti valstybę¹⁰⁵. Todėl Lietuvoje, kaip ir Lenkijoje, ES struktūrinių fondų parama buvo nemaža paskata užgrobti valstybę¹⁰⁶. Nors VRE šalyse naujos populistinės partijos pradėjo kilti dar anksčiau nei Lietuvoje¹⁰⁷, struktūriniai fondai ir su jais didėjantis valstybės biudžetas buvo papildoma motyvacija kurti į verslo organizacijas panašias partijas, turinčias vienintelį tikslą – užvaldyti naujus išteklius¹⁰⁸. Tokia viena iš galimų valstybės užgrobimų priežasčių papildoma esama teorinį ekonominių valstybės užgrobimo priežasčių supratimą. Be to, ji Lietuvos atveju anksčiau neanalizuota ir neįvardyta, nors valstybės užgrobimo masto padidėjimas įstojus į ES jau buvo pastebėtas¹⁰⁹.

¹⁰⁴ Lietuvai tapus ES nare ir pradėjus gauti didžiulę ES finansinę paramą, kuri 2004–2013 m. siekė 55 746,5 mln. Lt, o valstybės biudžete sudarė nemažą pajamų dalį (2007 m. 16 proc., 2009 m. – 31 proc., 2013 m. – 29 proc.). Žr. Žeruolis D., „Narystės Europos Sąjungoje ir ES finansinės paramos įtaka Lietuvos plėtrai (vertinimų apžvalga)“. Pranešimas, skaitytas 2014 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento informacijos biuro, Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto ir Lietuvos ekonomistų asociacijos seminare, <http://www.europarl.lt/resource/static/files/failai_internetui/2014-05-22-narystes-es-ir-es-finansin-s-paramos--taka-lietuvos-pl-traipptx>.

¹⁰⁵ Alesina A., „The Political Economy of the Budget Surplus in the United States“, *Journal of Economic Perspectives* 14 (3), p. 3–19.

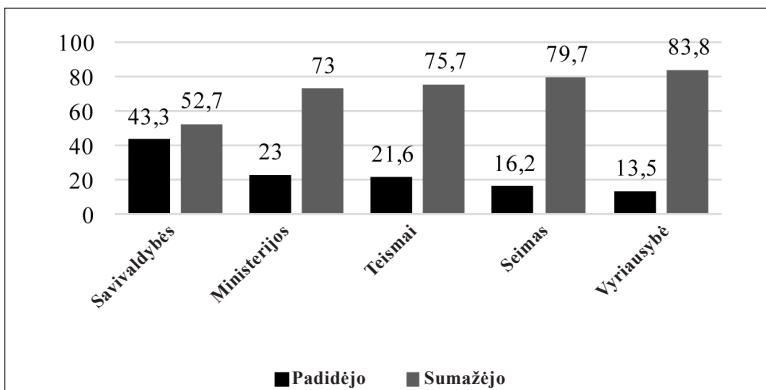
¹⁰⁶ Tačiau tai nereiškia, kad kiekvienu atveju padidėję valstybės finansiniai ištekliai reiškia ir valstybės užgrobimą, t. y. didesnis biudžetas nėra lygus valstybės užgrobimui.

¹⁰⁷ Innes A., „The Political Economy of State Capture in Central Europe“, *Journal of Common Market Studies* 52 (1), 2014, p. 88–104.

¹⁰⁸ Lietuvos atvejis – Darbo partijos korupcijos istorija – yra panašus į Abby Innes studijoje aprašomą Čekijos atvejį. Plačiau apie politizacijos atvejus Lietuvoje žr. „Politologijos“ 2014 m. antrąjį, specialųjį, numerį.

¹⁰⁹ Žr. Palidauskaite, Ibenskas, p. 72.

Valstybės užgrobumo laipsnį kokybiniu būdu buvo pabandyta įvertinti ir atliktoje Lietuvos politinio elito apklausoje, respondentų klausiant apie politinės korupcijos pokyčius. Apklausos duomenys parodė, kad, nors pastebimas bendras politinės korupcijos mastų mažėjimas, jis nėra ryškus. Bendrą Lietuvos politinės korupcijos lygį šaliai įstojus į ES kaip šiek tiek sumažėjusį vertina dauguma apklaustųjų politinio elito atstovų – 70,3 proc. 5,4 proc. apklaustųjų mano, kad politinė korupcija labai padidėjo, o 10,8 proc. – kad labai sumažėjo. Vertinant politinės korupcijos pokyčius atskirose institucijose išsiskiria padėties Lietuvos savivaldybėse vertinimai – manančiųjų, kad jose politinė korupcija per paskutinius dešimt metų labai padidėjo, yra daugiausia (12,2 proc.).

8 pav. Lietuvos elito politinės korupcijos lygio pokyčių 2004–2014 m. vertinimai (proc.)

Šaltinis: Lietuvos politinio elito apklausa, 2014.

Taigi apibendrinant duomenis, galima daryti dvi išvadas. Nors tai sunkiai įrodoma, o juo sunkiau apskaičiuojama, Lietuvos ir kitų 2004 m. į ES įstojusių šalių patirtis byloja, kad gavus ES paramą padidėjęs valstybės biudžetas skatina valstybės užgrobumą ir politinę korupciją. Nors šios išvados Lietuvos politinio elito apklausos rezultatai neįrodo, tačiau ir nepaneigia, nes didesnio politinės korupcijos

sumažėjimo per paskutinius dešimt metų Lietuvos politinis elitas nepastebėjo.

3.2. *Ekonominiai visuomenės lūkesčiai ir reakcija į pokyčius*

Trečioji įvade pristatomo priežastinio mechanizmo dalis yra susijusi su dideliais ekonominiais visuomenės lūkesčiais prieš tampant ES nare ir įstojus į ją vykusiais faktiniais visuomenės ekonominės ir socialinės stratifikacijos pokyčiais. 2006 m. atlikta Lietuvos gyventojų apklausa parodė, jog lūkesčiai dėl narystės ES daugiausia buvo materialiniai: 26 proc. rėmusiųjų narystę¹¹⁰ tikėjosi gyvenimo lygio kilimo, 25 proc. – ES finansinės paramos¹¹¹.

2004 m. atliktas Lietuvos socialinės struktūros tyrimas išskyrė penkias socialines klases ir įvardijo, kiek atliktos apklausos respondentų save priskyrė atitinkamoms klasėms¹¹². Panaši apklausa, pakartota ir 2012 m., parodė, kad per aštuonerius metus ryškių pokyčių vertinant subjektyvų savęs priskyrimą socialinei klasei neįvyko (žr. 9 lentelę). Tai patvirtina ir naujausia Ainės Ramonaitės ir kitų tyrėjų apklausa, kurios duomenimis, tik 2 proc. respondentų mano, kad jų statusas, palyginti su 1990 m., pakilo per tris ar daugiau pozicijų pagal 10 balų skalę, o daugiau nei ketvirtadalis – nukrito per tris ar daugiau pozicijų¹¹³. Save priskiriančiųjų vidurinei klasei respondentų dalis, palyginti su 2004 m., sumažėjo (žr. 9 lentelę).

Kad narystė ES neatnešė didelių pokyčių mažinant Lietuvos gyventojų socialinę ir pajamų nelygybę, rodo ir objektyvūs indikatoriai. 2004–2013 m. duomenimis, Lietuvoje socialinę nelygybę matuojan-

¹¹⁰ Iš viso 70 proc. remiančiųjų.

¹¹¹ Žr. Žeruolis, 2014.

¹¹² Žr. Matulionis A. V. et al., *Lietuvos socialinė struktūra*, Vilnius: Firidas, 2005, p. 8.

¹¹³ Plačiau žr. Ramonaitė A., red., *Kaip renkasi Lietuvos rinkėjai? Idėjos, interesai ir įvaizdžiai politikoje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014.

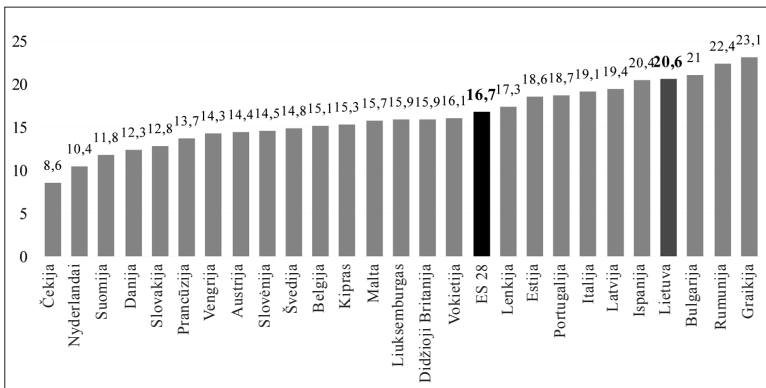
9 lentelė. Savęs priskyrimas socialinėms klasėms 2004 ir 2012 m. (proc.)

	2004 m.	2012 m.
Aukščiausioji	1	0
Aukštesnioji	7	6
Vidurinė	61	53
Žemesnioji	26	29
Žemiausioji	5	7

Šaltinis: Matulionis A. V. et al., *Lietuvos socialinė struktūra*, Vilnius: Firdas, 2005, p. 8 ir Gaidys et al., p. 134.

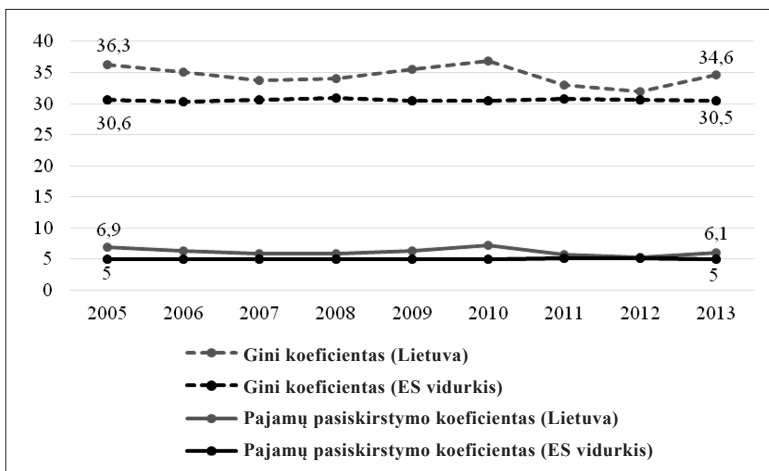
tys rodikliai sumažėjo tik nedaug. Tačiau nors įvairių nelygybės indikatorių reikšmės mažėja, Lietuva vis dar lieka žemiau ES vidurkio. Pajamų nelygybė, rodanti, kuri dalis visuomenės gyvena ties skurdo riba, faktiškai nepasikeitė: nuo 20,5 proc. 2004 m. iki 20,6 proc. 2013 m. Pagal šį rodiklį Lietuva tarp ES narių yra ketvirta nuo galo.

Kiti nelygybę matuojantys rodikliai, kaip antai pajamų pasiskirstymo koeficientas (angl. *S80/S20 income quintile share ratio*) ar Gini koeficientas taip pat nerodo jokių skirtumų tarp paskutinių dešimties metų, nors ES šie rodikliai šiek tiek sumažėjo.

9 pav. Skurdo rizikos lygis ES 2013 m.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Eurostato duomenis.

10 pav. *Gini koeficiento ir pajamų pasiskirstymo koeficiento* reikšmės Lietuvoje ir ES 2005–2012 m.*

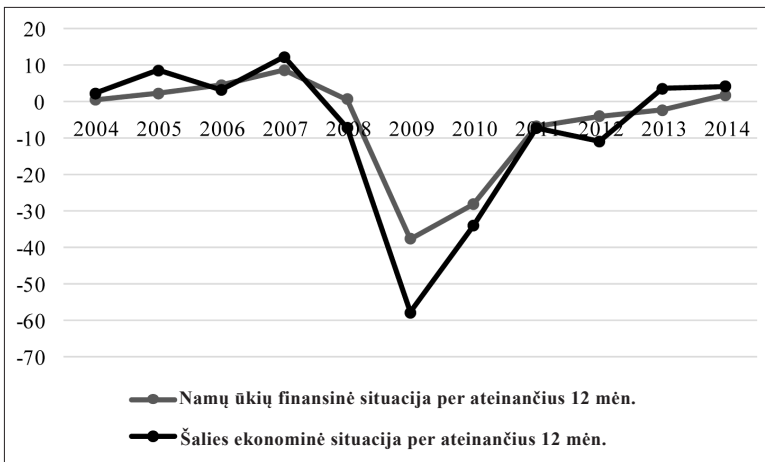
*Pajamų, gautų 20 proc. daugiausia pajamų gaunančių visuomenės narių, santykis su pajamomis, gautomis 20 proc. mažiausiai pajamų gaunančių narių.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Eurostato duomenis.

Tačiau verta pasakyti, kad būtent narystės pradžioje 2004 m. net 42 proc. Lietuvos gyventojų narystę ES tapatino su ekonomine gerove, o 2013 m. tokių buvo tik 18 proc.¹¹⁴ Tai dar kartą patvirtina tezę, kad Lietuvos gyventojai prieš narystę ES turėjo ypač didelių ekonominių lūkesčių, kurie, kaip matome iš socialinės gerovės indikatorių, nebuvo išpildyti.

Pesimistines lietuvių nuotaikas taip pat sustiprino tai, jog skirtumas tarp lūkesčių 2004 m., kai daugelis tikėjosi staigaus ekonominio proveržio, ir finansų krizės 2009 m. buvo labai didelis. Šį ekonominių nuotaikų svyravimą galima aiškiai matyti iš namų ūkių finansinės

¹¹⁴ Mindaugas Degutis cituotas Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje 2014 m. vasario 28 d. pranešime spaudai „Eurobarometro tyrimas: lietuviai per dešimtmetį priartėjo prie Europos“, <http://ec.europa.eu/lietuva/ziniasklaidai/28022014_eurobarometro_tyrimas_lt.htm>.

11 pav. Namų ūkių ir šalies ekonominės situacijos vertinimai 2004–2014 m.
Šaltinis: sudaryta autorių pagal *Economic sentiment indicator* duomenis.

situacijos ir šalies bendros ekonominės situacijos per ateinančius 12 mėnesių vertinimų (žr. 11 pav.). Prieš krizę lietuviai šalies ekonominę situaciją buvo linkę vertinti pozityviau nei savo asmeninę. Tai aiškiai pasikeitė kriziniais 2008–2012 m., kai būtent šeimos ūkio finansai buvo vertinami geriau nei nacionaliniai. Per paskutinius dvejus metus šių vertinimų situacija vėl keičiasi ir rodo atsigauvant ekonomiką ir besibaigiant krizę.

Kokia buvo gyventojų reakcija į neišsipildžiusius lūkesčius? Be abejonės, ekonomikos krizė paspartino Lietuvos gyventojų emigraciją, kuri yra viena didžiausių visoje ES. Kaip rodo atlikta makroekonominė migracijos veiksnių analizė, Lietuvoje migracijos mastams įtaką darė tie patys veiksniai, kaip ir kitose ES šalyse: BVP ir nedarbo lygis, ekonomikos augimo lūkesčiai, ankstesnių metų migracijos mastai¹¹⁵.

¹¹⁵ Žr. Martinaitis Ž., Ivanauskaitė J., „Makroekonominiai migracijos veiksniai“, Barcevičius E. et al., *Užburtas ratas?: Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija*, Vilnius: Vaga, 2012, p. 148–166.

10 lentelė. *Grynasis migracijos koeficientas 1 000 gyventojų ES 2004–2012 m.*

	2004	2007	2010	2012
Airija	12,2	16,9	-5,6	-7,6
Lietuva	-9,5	-6,7	-25,2	-7,1
Latvija	-6,8	-3,6	-17	-5,8
Estija	-0,7	-0,5	-1,2	-5,7
Graikija	3,2	3,3	-5,9	-4
Portugalija	1,4	2,1	0,4	-3,6
Ispanija	15,5	17,2	1,6	-3,5
Kipras	9,7	19,9	19,2	-0,7
Bulgarija	0	-2,3	-2,4	-0,3
Lenkija	-0,2	-0,5	-0,1	-0,2
ES 27	3,8	3,3	1,8	1,8

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Eurostato duomenis.

Tačiau kol kas nėra emigravusių Lietuvos gyventojų sociodemografinių charakteristikų tyrimų, todėl šio straipsnio autorių hipotezės, kad pajamų nelygybė yra viena pagrindinių migracijos priežasčių, negalima patikrinti statistiniais duomenimis¹¹⁶.

Dar viena gyventojų nepasitenkinimo išraiškos forma – aukštas korupcijos suvokimo lygis. *Eurobarometro* duomenimis, Lietuvoje 2013 m. buvo daugiausia ES (29 proc.) respondentų, kurie teigė, kad per paskutinius 12 mėn. buvo paprašyti sumokėti kyšį ar to iš jų buvo tikimasi. Be to, net 95 proc. lietuvių mano, kad korupcija yra plačiai paplitusi, o ES vidurkis siekia 76 proc.¹¹⁷

¹¹⁶ Tačiau, kaip teigia Audra Sipavičienė ir Vlada Stankūnienė, „socialinės baudžios fenomenas“, t. y. socialinis ir teisinis nesaugumas, su kuriuo susiduria žemesnių socialinių grupių ar periferijų atstovai, 2004–2008 m. tapo svarbiu pagrindinio ekonominio migracijos aiškinimo papildiniu. Žr. Sipavičienė A., Stankūnienė V., „Lietuvos gyventojų (e)migracijos dvidešimtmetis: tarp laisvės rinktės ir išgyvenimo strategijos“, *Filosofija. Sociologija* 22 (4), 2011, p. 323–333.

¹¹⁷ Europos Komisija, „EU Anti-corruption Report“, Briuselis, 2014 m. vasario 3 d., <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/documents/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/docs/acr_2014_en.pdf>.

Vis dėlto korupcijos paplitimo masto konkrečiose institucijose įvertinimai gerėja. Paskutinių Lietuvoje atliekamų tyrimų, t. y. „Lietuvos korupcijos žemėlapis“¹¹⁸, duomenimis, 2014 m., palyginti su 2011 m., tarp gyventojų daugiau nei 20 procentinių punktų sumažėjo manančių, kad Seimas yra labiausiai korumpuota institucija (2011 m. – 47 proc., 2014 m. – 26 proc.). Tai yra didžiausias fiksuojamas kritimas iš visų vertinamų institucijų. Taip pat „korumpuotumas“ 10 ir daugiau procentinių punktų sumažėjo vertinant teismus, policiją, savivaldybes, vyriausybę. Šiuo atžvilgiu įdomi ir korupcijos paplitimo institucijose lyginamoji analizė: skirtumai tarp 2011 ir 2014 m. atsakymų į klausimą, ar institucija (Seimas, teismai, partijos ir kt. institucijos) korumpuota, siekia 30 ir daugiau procentinių punktų. Tačiau to paties tyrimo duomenimis, korupcinė gyventojų patirtis nuo 2004 m. iš esmės nepasikeitė: problemų sprendimo duodant kyšį lygis krinta, bet ne taip staigiai, o davusių kyšį per pastaruosius metus gyventojų dalis nuo 2005 m. taip pat beveik nesikeičia. Skirtumai šiuo atveju didesni tarp įmonių: kad kyšiai padeda, dabar teigia 43 proc., prieš trejus metus – 65 proc., taip pat krinta pasirengimo duoti kyšį procentas.

Lietuvos piliečiai vis dar mažai pasitiki pagrindinėmis valstybės institucijomis (žr. 11 lentelę), o jų rinkiminis aktyvumas yra mažas – Lietuvos nepriklausomybės metais nuo 1990 m. nukrito drastiškai. Skirtumas tarp rinkėjų aktyvumo procento pirmuose ir paskutiniuose Seimo rinkimuose Lietuvoje 1990–2013 m. yra didžiausias ES (žr. 12 lentelę).

¹¹⁸ Vilmorus, „Lietuvos korupcijos žemėlapis“, 2014 m., <http://www.stt.lt/documents/korupcijos_prevencija_2014/Korupcijoszemelapis2014.pdf>.

11 lentelė. Pasitikėjimas institucijomis Lietuvoje 2004 ir 2013 m. (proc.)

		Vyriausybė		Seimas	
		Lietuva	ES vidurkis	Lietuva	ES vidurkis
2013	Linke pasitikėti	27	25	13	26
	Linke nepasitikėti	68	71	82	68
2004	Linke pasitikėti	31	28	19	35
	Linke nepasitikėti	59	63	70	54

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Eurobarometro duomenis.

12 lentelė. Rinkėjų aktyvumas nacionaliniuose parlamento ir prezidento rinkimuose 1990–2013 m. (proc.)

Nacionaliniai parlamento rinkimai 1990–2013 m.			
	Paskutiniai rinkimai	Pirmi rinkimai	Skirtumas
Lietuva	35,9	75,2	-39,3
Slovakija	59,1	96,3	-37,2
Čekija	59,5	96,3	-36,8
Rumunija	41,8	76,3	-34,5
Bulgarija	52,5	83,9	-31,4
Latvija	59,5	81,2	-21,7
Lenkija	43,2	48,9	5,7
Prancūzija	68,9	80,4	11,5
Nacionaliniai prezidento rinkimai 1990–2013 m.			
	Paskutiniai rinkimai	Pirmi rinkimai	Skirtumas
Slovėnija	42,41	85,84	-43,43
Austrija	53,57	80,91	-27,34
Bulgarija	48,25	75,17	-26,92
Lietuva	51,76	78,62	-26,86
Slovakija	51,67	75,42	-23,75
Rumunija	58,02	75,9	-17,88
Prancūzija	80,35	79,68	0,67
Lenkija	55,31	53,4	1,91

Šaltinis: sudaryta autorių pagal IDEA duomenis.

Išvados

Vertinant pokyčius Lietuvoje jai įstojus į ES ir juos matuojant straipsnyje aprašytais įvairiais rodikliais ir indeksais, galima susidaryti tam tikrą politinių, ekonominių, socialinių ir institucinių pokyčių krypties ir tendencijų vaizdą. Tikslas nustatyti bendrą pokyčių kryptį ir tendencijas labai platus, daugelis tų tendencijų reikalauja papildomo tyrimo ir interpretacijų, tačiau jis rodo, kad pokyčių Lietuvoje per paskutinius dešimt metų buvo, kai kurie jų – kaip antai ekonominė konvergencija – net labai dideli, bet struktūriniai pokyčiai atrodo nedideli. Struktūrinę stagnaciją rodo per dešimtmetį beveik nepakitusi Lietuvos vieta pagal daugelį sintetinių valdymo kokybės, demokratijos, inovatyvumo, konkurencingumo indeksų. Taigi, nors Lietuvos ekonomikos lygis, nepaisant finansų krizės, toliau artėjo prie ES vidurkio, valstybės valdymo kokybė beveik negerėjo. Kita vertus, lyginant su gana pesimistiniais laikotarpio po įstojimo vertinimais VRE šalyse, Lietuvoje nebuvo ir didesnio struktūrinių rodiklių kritimo – Lietuva bent jau neatsiliko ir išlaikė vidurkinį pokyčių tempą. Taip pat galima patvirtinti, kad narystė ES neabejotinai prisidėjo prie 2004–2008 m. Lietuvoje vykusio spartaus ekonominio augimo, o kilus ekonomikos krizei ES struktūrinių fondų parama, stabilizavusi vartojimo paklausą, sumažino jos neigiamus padarinius.

Nors ES neabejotinai prisidėjo prie valstybės transformacijos¹¹⁹ tiek stojant į ES, tiek į ją įstojus, šio poveikio mastas įstojus pasikeitė. Tai rodo atlikta viešosios politikos raidos analizė. Prieš stojant į ES buvo jaučiamas didelis ES spaudimas teisinės aplinkos kūrimo ir konkurencijos srityje, o po 2004 m. jis sumažėjo. Po 2004 m. politinę darbotvarkę užpildė ES struktūrinės paramos panaudojimo klausimai, kartu į Lietuvos politinį gyvenimą atnešę bandymų užgrobti

¹¹⁹ Nors dėl ribotos straipsnio apimties čia neįtraukiami įvardinami šio „Politologijos“ numerio Klaudijaus Manioko straipsnyje pristatomos Douglasso C. Northo, Johno Josepho Walliso ir Barry R. Weingasto teorijos valstybės vystymosi rodikliai, jų analizė rodo, kad Lietuva vystosi link atviros prieigos režimo.

valstybę apraiškų. Išanalizavus viešosios politikos sritį taip pat galima pastebėti, jog vidaus veikėjai mažai pasiekė nacionalizuodami politinę darbotvarkę. Joje svarbią vietą vis dar užima ES klausimai ir iniciatyvos. Nors pastangų ir bandymų įgyvendinti vidaus reformas buvo, ES teisę perkeliančių teisės aktų dalis tarp visų Lietuvos Respublikos Seimo ir Vyriausybės priimamų teisės aktų vis dar yra daug didesnė nei senosiose ES šalyse narėse. Be to, įgyvendintos reformos ir kiti viešosios politikos pokyčiai atrodo labai kukliai, lyginant juos su stojimo darbų apimtimi ir lūkesčiais, kurie sieti su naryste ES. Lietuva nesugebėjo kiek rimčiau pertvarkyti stojimo į ES nepalietų gerovės politikos sričių – socialinės apsaugos, sveikatos ir švietimo. Nebuvo ir rimtesnių teisės saugos ir teisėtvarkos institucijų reformų.

Straipsnyje atlikta Lietuvos politinio elito ir visuomenės nuostatų analizė atskleidė, kad ryškiausiai šių grupių nuomonės nesutampa vertinant demokratijos veikimą ir pasitikėjimą kitais žmonėmis. Kitaip nei politinis elitas, didžioji Lietuvos gyventojų dalis demokratijos veikimu šalyje nėra patenkina. Be to, nors dauguma politinio elito mano, jog žmonėmis galima pasitikėti, beveik tokia pati visuomenės dalis teigia, kad santykiuose su kitais žmonėmis reikia elgtis labai atsargiai. Skirtumai tarp visuomenės ir elito vertinimų ryškūs ir žiūrint į pasitikėjimo valstybės institucijomis rodiklių reikšmes. Tai leidžia teigti, kad demokratijos konsolidacija Lietuvoje dar nėra pasibaigusi.

Straipsnyje taip pat bandyta paaiškinti tam tikrą Lietuvos gyventojų nuomonės dėl pokyčių paradoksą. Nors statistiniai duomenys ir Lietuvos elito nuotaikos rodo bendrą teigiamą pokyčių kryptį, bendrosios nuotaikos visuomenėje, vertinančios šalies ir asmeninę ekonominę situaciją bei kiti su gyvenimo kokybe susiję matavimai rodo, kad Lietuvos gyventojų nuomonė apie pokyčius yra labiau neigiamą, arba kitaip tariant, neadekvati pokyčiams. Atrodo, kad prie šių neigiamų vertinimų prisidėjo valstybės užgrobimo tendencijos ir dideli visuomenės lūkesčiai dėl narystės ES. Dėl ES poveikio Lietuva, dar ruošdamasi narystei, sugebėjo išvengti bandymų užgrobti valstybę, kurie buvo matomi kitose posovietinėse šalyse. Tačiau ši tema Lietu-

voje tapo aktualesnė po 2004 m., kai didžiulė struktūrinių fondų parama suteikė papildomų paskatų bandyti užgrobti valstybės išteklius. Nors visuomenė 2004 m. narystę ES tapatino su ekonomine nauda, ne visus ji pasiekė vienodai – socialinės nelygybės mastai Lietuvoje per paskutinius dešimt metų nepasikeitė. Galima teigti, kad tai prisidėjo ir prie didelių emigracijos masių, ir prie nepasitikėjimo Lietuvos institucijomis, mažo rinkiminio aktyvumo ir nemažėjančio korupcijos suvokimo, nors to faktiniam įrodymui dar reikia tolesnių tyrimų.

Lyginant Lietuvos rezultatus su kitomis VRE šalimis galima teigti, kad Lietuvos atvejis nėra ypač išsiskiriantis: nebuvo labai aiškios struktūrinės pažangos ar proveržio kaip Estijoje¹²⁰ ar mažesniu mastu Lenkijoje. Tačiau kartu, kitaip nei Rumunijoje, Bulgarijoje ar Vengrijoje, nematyti ir nuosmukio. Taigi Lietuvos perėjimo iš prigimtinės valstybės į atviros prieigos režimą dinamika, nors ir yra lėtesnė nei tikėtasi, tačiau teigiama, o ES vaidmuo šiame perėjime vis dar reikšmingas, nors ir nėra lemiamas. Jis galėtų būti svarbesnis, jei ES didesnę paramą teiktų idiosinkratiškoms vidinėms šalių narių reformoms vietoj priverstinio ES inicijuojamų reformų kopijavimo. Lietuvoje ir kitose VRE šalyse ypač reikalingos investicijos, prisidedančios prie socialinio kapitalo ir pasitikėjimo didinimo.

Autorių manymu, tolesni Lietuvos vystymosi ir europeizacijos tarpdisciplininiai tyrimai dėl Northo, Walliso ir Weingasto koncepcijos sąlygų (teisės viešpatavimo, konkurencijos, viešųjų gėrybių ir organizacijų vystymosi) būtų labai produktyvūs ir padėtų geriau suprasti gilius socialinius pokyčius. Juos Lietuvoje dar per mažai pažįstame. Toliau vertėtų nagrinėti ir Lietuvos visuomenės nuomonę apie pokyčius ir jų adekvatumo problemą. Tai aiškiai susiję su pokomunistinio perėjimo ypatumais ir bendra perėjimo problematika.

¹²⁰ Nors tyrimo tikslas nebuvo lyginamoji į ES prieš dešimtmetį įstojusių šalių analizė, pagrindinių kaimynių rodiklių palyginimas rodo, kad, pavyzdžiui, Estija ir tapusi nare tęsė savo struktūrinę pažangą: jos demokratijos, Bertelsmanno transformacijos, konkurencingumo, globalizacijos, inovacijų, suminis inovatyvumo, e. valdžios ir kt. indeksai išlieka didesni nei Lietuvos, taip pat Estija sulaukia didesnio tiesioginių užsienio investicijų skaičiaus, daugiau išleidžia mokslui ir technologijoms, daug mažesnis ir jos korupcijos suvokimo indeksas.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Acemoglu D. et al., „Institutional Causes, Macroeconomic Symptoms: Volatility, Crises and Growth“, *Journal of Monetary Economics* 50 (1), 2003, p. 49–123.

Acemoglu D., Johnson S., Robinson J., „Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth“, *National Bureau of Economic Research Working Paper Series*, No 10481, 2004, p. 1–109.

Aidukaitė J., „Transformation of the Welfare State in Lithuania: Towards Globalization and Europeanization“, *Communist and Post-Communist Studies* 47, 2014.

Alesina A., „The Political Economy of the Budget Surplus in the United States“, *Journal of Economic Perspectives* 14 (3), p. 3–19.

Alwasiak S. et al., „What Determines State Capture in Poland?“, *Management and Business Administration. Central Europe* 21 4 (123), 2013, p. 86–109.

Baldwin R. E., „The Eastern Enlargement of the European Union“, *European Economic Review* 39 (3), 1995, p. 474–481.

„Baltijos tyrimai“ 2014 m. liepos mėn. atliktos reprezentatyvios gyventojų apklausos duomenys, <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/poziuris-i-demokratija-dvi-lietuvos.d?id=65601314>>.

Beach D., Pedersen R. B., *Process-Tracing Methods: Foundations and Guidelines*, Ann Arbor: Michigan University Press, 2013.

Bovens M., Yesilkagit K., „The EU as Lawmaker: The Impact of EU Directives on National Regulation in the Netherlands“, *Public Administration* 88 (1), 2010, p. 57–74.

Crafts N., Kaiser K., „Long-Term Growth Prospects in Transition Economies: A Reappraisal“, *Structural Change and Economic Dynamics* 15 (1), 2014, p. 1–19.

De Rosa D., Goroochurn N., Görg H., „Corruption and Productivity: Firm-level Evidence from the BEEPS Survey“, Policy Research Working Paper 5348, The World Bank, June 2010.

Epstein R. A., Jacoby W., „Eastern Enlargement Ten Years On: Transcending the East–West Divide?“, *Journal of Common Market studies* 52 (1), 2014, p. 1–16.

ES struktūrinė parama, „Lietuvos dešimtmetis Europos Sąjungoje – skaičių ir nuotaikų atspindys“, 2014 m. balandžio 28 d., <<http://www.esparama.lt/projektu-naujiena?id=226304>>.

Europos Komisija, „EU Anti-corruption Report“, Briuselis, 2014 m. vasario 3 d., <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/documents/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/docs/acr_2014_en.pdf>.

Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje 2014 m. vasario 28 d. pranešimas spaudai „Eurobarometro tyrimas: lietuviai per dešimtmetį priartėjo prie Europos“, <http://ec.europa.eu/lietuva/ziniasklaidai/28022014_eurobarometro_tyrimas_lt.htm>.

Gaidys V. et al., *Demokratijos procesų Lietuvoje sociologinė analizė*, Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2013.

Hellman J. S., Jones G., Kaufmann D., „Seize the State, Seize the Day: State Capture, Corruption and Influence in Transition“, Policy Research Working Paper 2444, The World Bank, 2000.

Hellman J., Kaufmann D., „Confronting the Challenge of State Capture in Transition Economies“, *Finance Development* 38 (3), 2001, <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2001/09/hellman.htm>>.

Hellmann J. et al., „Measuring Governance, Corruption, and State Capture: How Firms and Bureaucrats Shape the Business Environment in Transition Economies“, World Bank Policy Research Working Paper 2312, The World Bank, 2010.

Innes A., „The Political Economy of State Capture in Central Europe“, *Journal of Central Market Studies* 52 (1), 2014, p. 88–104.

Karklins R., *The System Made do It: Corruption in Post-Communist Societies*, Armonk and London: M. E. Sharpe, 2005.

Knack S., „Measuring Corruption in Eastern Europe and Central Asia: A Critique of the Cross-Country Indicators“, World Bank Policy Research Working Paper 3968, July 2006.

Knudsen I. H., *New Lithuania in Old Hands*, London, New York: Anthem Press, 2013.

Kowalewski O., Rybinski K., „The Hidden Transformation: The Changing Role of the State after the Collapse of Communism in Central and Eastern Europe“, *Oxford Review of Economic Policy* 27 (4), 2011, p. 634–657.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, „Švietimo problemos analizė“, Nr. 10 (96), 2013, <http://www.smm.lt/uploads/documents/tyrimai_ir_analizes/Leidiniai%202013/%C5%A0vietimo%20kokyba%C4%97%20%282013%2011%29.pdf>.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, „Vilniaus universiteto atliktas tyrimas parodė, kad teismų posėdžiuose dalyvavę asmenys palankiai vertina teismų darbą“, 2013 m. vasario 28 d., <<http://www.lvat.lt/lt/naujienos/visos-naujienos/vilniaus-universiteto-atliktas-xmyk.html>>.

Maniakas K., „Compliance and Conditionality in Lithuania: the Case of the Best Performer“, *European Integration online Papers*, Special Issue 2, 13, 2009, p. 1–16.

Martinaitis Ž., „Kai reformos susitinka institucijas: aukštųjų mokyklų valdymo ir finansavimo reformų atvejis“, Subačius P. V. (sud.), *Reforma Lietuvoje: įžvalgos apie mokslo ir studijų pertvarką*, Vilnius, 2014.

Martinaitis Ž., Ivanauskaitė J., „Makroekonominiai migracijos veiksniai“, Barcevičius E. et al., *Užburta ratas?: Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija*, Vilnius: Vaga, 2012, p. 148–166.

Matulionis A. V. et al., *Lietuvos socialinė struktūra*, Vilnius: Firidas, 2005.

Mungiu-Pippidi A., „The Good, the Bad and the Ugly: Controlling Corruption in the European Union“, Advanced Policy Paper for Discussion in the European Parliament, 2013.

Nausėda G., „Narystė ES padėjo Lietuvos ekonomikai atsistoti ant kojų“, 2014 m. balandžio 30 d., <<http://www.delfi.lt/verslas/verslas/g-nauseda-naryste-es-padejo-lietuvos-ekonomikai-atsistoti-ant-koju.d?id=64669883#ixzz3CAiOoatz>>.

Norkus Z., *Du Lietuvos nepriklausomybės dvidešimtmečiai*, Vilnius: Aukso žuvis, 2014.

North D. C., Wallis J. J., Weingast B. W., *Violence and Social Orders*, New York: Cambridge University Press, 2009.

North D. C., *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

Palidauškaitė J., Ibenskas R., „Valstybės užvaldymas Lietuvoje: priežastys ir formos“, *Viešoji politika ir administravimas*, Nr. 21, 2007, p. 61–74.

PISA, „Results: What Students Know and Can Do“, OECD, 2010, <<http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/48852548.pdf>>.

Pitkin H. F., *The Concept of Representation*, Berkeley: University of California Press, 1997.

Putinaitė N., „Ko reikia reformai? Mokslo ir studijų pertvarkos Lietuvoje atvejis“, Subačius P. V. (sud.), *Reforma Lietuvoje: įžvalgos apie mokslo ir studijų pertvarką*, Vilnius, 2014.

RAIT, „2012 metais vartotojų nuotaikos buvo geresnės nei 2009, 2010 ir 2011 m.“, <http://www.rait.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=135&cntnt01lang=lt_LT&cntnt01returnid=93>.

Simėnas D., „Galime švesti: pagal patrauklumą verslui pirmąkart aplenkėme Estiją“, *Verslo žinios*, 2013 m. spalio 29 d., <<http://vz.lt/article/2013/10/29/galime-svesti-pagal-patraukluma-verslui-pirmakart-aplenkeme-estija>>.

Sipavičienė A., Stankūnienė V., „Lietuvos gyventojų (e)migracijos dvidešimtmetis: tarp laisvės rinktis ir išgyvenimo strategijos“, *Filosofija. Sociologija* 22 (4), 2011, p. 323–333.

Standard Eurobarometer 79, 2013, <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb79/eb79_en.htm>.

Steen A., „Elite and Mass Confidence in New Democracies – Towards Congruence? The Baltic States 1992–2007“, *Historical Social Research* 37 (139), 2012, p. 127–147.

UAB „Socialinės informacijos centras“ ir UAB „ESTEP Vilnius“, „Gyventojų dalyvavimo kultūroje ir pasitenkinimo kultūros paslaugomis tyrimo ataskaita“, 2014 m. balandžio 22 d., p. 35, <<http://www.lrkmlt/index.php?971888529>>.

Vaitiekus S., *Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga*, Vilnius: „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2002.

Vilmorus, „Lietuvos korupcijos žemėlapis“, 2014 m., <http://www.stt.lt/documents/korupcijos_prevencija_2014/Korupcijoszemelapis2014.pdf>.

Vilpišauskas R., Nakrošis V., Kuokštis V., „The Politics of Reacting to the Crisis in Lithuania from 2008–2013: Exiting the Crisis, Entering Politics as Usual?“, La-

tivian Institute of International Affairs, *The Politics of Economic Sustainability: Baltic and Visegrad Responses to the European Economic Crisis*, Riga, 2014, p. 38–63, <http://www.liia.lv/site/docs/Politics_Economic_Sustainability_Baltics_Visegrad_European_Crisis.pdf>.

Zak P. J., Knack S., „Trust and Growth“, *The Economic Journal* 111 (470), 2001, p. 295–321.

Žeruolis D., „Narystės Europos Sąjungoje ir ES finansinės paramos įtaka Lietuvos plėtrai (vertinimų apžvalga)“. Pranešimas, skaitytas 2014 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento informacijos biuro, Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto ir Lietuvos ekonomistų asociacijos seminare, <http://www.europarl.lt/resource/static/files/failai_internetui/2014-05-22-naryst-s-es-ir-es-finansin-s-paramos--taka-lietuvos-pl-trai.pptx>.

INTERNETINIAI ŠALTINIAI

Economic sentiment indicator, <http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/surveys/index_en.htm>.

Eurofound Quality of Life Survey, <http://www.eurofound.europa.eu/surveys/eqls/2011/enlargementcountries_lt.htm>.

Eurostat, <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>>.

International Institute for Democracy and Electoral Assistance, <<http://www.idea.int/vt/>>.

Lietuvos statistikos departamentas, <<http://osp.stat.gov.lt/en/web/guest/home>>.

The Worldwide Governance Indicators (WGI) project, <<http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home>>.

SUMMARY

10 YEARS OF LITHUANIA IN THE EU: HIGH EXPECTATIONS, LOW TRANSFORMATION?

The subject of this article is changes in Lithuania during the EU membership period and the perception of them in the eyes of the elite and Lithuanian society. Therefore, in the first section the goal is to overview the main general changes in economics, society, and governance in 2004–2014 using various indicators and indexes. Although they reveal evident progress in economic convergence with the EU countries, also a higher level of tertiary education attainment, and longer healthy life years, they also show stagnation in long-term structural changes. Further, public policy development analysis states that despite the fact that after accession in 2004

there were opportunities to nationalize public policy agenda, it was still dominated by the EU related questions. Moreover, in comparison to pre-accession period, changes in public policy in Lithuania later were far lower. In the second section of the article the goal is to compare attitudes towards changes between Lithuanian elite members and Lithuanian society. Analysed data of the Lithuanian political elite survey showed that Lithuanian elite sees the biggest positive change during the period of 2004–2014 in public management and in implementing equal application of law principle. However, the article argues that Lithuanian society tends to evaluate the same changes rather differently and its attitudes are more pessimistic. Therefore, based on process tracing methodology, the authors explain how unfulfilled high economic expectations contributed to distrust of political institutions, high perception of corruption, low turnout, and migration. In addition, it is also argued that financial support of the EU stimulated state capture initiatives and corruption in Lithuania which also contributed to the pessimistic evaluations of changes by society.

PRIEDAS

Svarbiausių Lietuvos viešosios politikos iniciatyvų 2004–2012 metais sąrašas

1. Ignalinos atominės elektrinės uždarymas.
2. Lietuvos elektros organizacijos (LEO LT) įsteigimas.
3. Paslaugų direktyvos įgyvendinimas (ES vidaus rinkos gilinimo iniciatyva).
4. Rūkyti restoranuose uždraudimas.
5. Notaro paslaugų liberalizavimas ir įkainių sureguliuavimas.
6. Trečiojo ES energetikos paketo įgyvendinimas dujų sektoriuje.
7. Naftos atsargų sukauptimo modelis (90 d. iki 2009 m.) ir kaupimo modelio keitimas 2012 m.
8. Lietuvos–Lenkijos ir Lietuvos–Švedijos elektros jungčių statyba.
9. ES antrojo geležinkelių paketo įgyvendinimas Lietuvoje.
10. „Rail Baltica (1)“ projekto sukūrimas ir įgyvendinimas.
11. Kaliningrado tranzito įgyvendinimo Rusijos gyventojų ir prekių tranzitui klausimas.
12. Euro įvedimas Lietuvoje nuo 2007 m.

13. „Mažeikių naftos“ akcijų išpirkimas iš JUKOS ir pardavimas PKN „Orlen“.
14. Žemės ir kito nekilnojamojo turto restitucijos tąsa.
15. ES teisės įgyvendinimas aplinkosaugos srityje.
16. Nacionalinių apyvartinių taršos leidimų paskirstymo sistemos sukūrimas.
17. Biodyzelino gamybos propagavimas.
18. Šventosios uosto statymas, Klaipėdos uosto modernizavimo darbai.
19. Vaiko (iki 18 m.) pinigų išmokos įvedimas.
20. Vaikų išlaikymo fondo įkūrimas.
21. Bendrosios pagalbos centro įkūrimas.
22. Žemės ūkio surašymas 2010 m., gyventojų surašymas 2011 m.
23. Lietuvos įvaizdžio kūrimo projektas.
24. Plačiajuosčio interneto plėtra (RAIN), viešųjų interneto prieigos centrų (VIPC) kūrimas.
25. E valdžios plėtojimas.
26. Valstybės informacinių išteklių optimizavimas.
27. Tiesioginis merų ir seniūnų rinkimas.
28. NVO skėtinės platformos įkūrimas.
29. Apskričių administravimo reforma.
30. Geresnio reglamentavimo iniciatyvos (pvz., sprendimų projektų poveikio vertinimas).
31. Smurto šeimoje (artimoje aplinkoje) kriminalizavimas.
32. Stojimas į Šengeno erdvę nuo 2008 m.
33. Lietuvos piliečių įsidarbinimas ES institucijose.
34. Pirmininkavimas ESBO 2011 m.
35. Europos kaimynystės politikos reforma, Rytų partnerystės programa.
36. Derybos dėl 2007–2013 m. ES biudžeto.
37. Goro provincijos valdymas (atkūrimas) Afganistane.
38. Viešųjų pirkimų centralizavimas.
39. Pastangos Lietuvoje įsteigti ES instituciją.